Antologie.
Mediul literar și artistic al Școlii Gustiene

Anthology. The artistic and literary social environment of the Gustian School

The present anthology is composed by short conferences, conferences' descriptions, editorials, and notes made in the interwar publications by artists, writers, poets, and other representatives of the Bucharest cultural life. The contributions revolve, in a way or another, around the sociological movement animated by Dimitrie Gusti.

Keywords: Gustian School, interwar history, anthology, artistic and literary social environment

Institutul social român
„Teatrul instituție culturală"
– Conferința d-lui Ion Marin Sadoveanu –

UNIVERSUL Nr. 100, Miercuri 2 mai 1928, p. 10

Şi teatrul – ca celelalte arte ce adâncesc cultura – contribuie la sporirea în extensiune a culturii, înțeleasă ca factorul imaterial care intensifică viața interioară a unei colectivități.

Acest rol l-a expus d. Ion Marin Sadoveanu în conferința de Duminica trecută la Institutul social român.

Drama şi teatrul sunt două mişcări, două fenomene culturale ce se influențează reciproc cu societatea. Drama lucrează asupra culturilor primitive şi e un instrument ideal de prelucrare colectivă. Teatrul înrâureşte societatea în epoca târzie de fixare a ei.

Luând termenul de dramă ca generic, d. Sadoveanu arată sensibilitatea ei: ea se încarcă cu tot materialul societății, în cât se determină un joc al legilor sale. Începe cu faza magică, în civilizația magică; continuă cu faza religioasă în civilizația religioasă; ajunge în faza modernă sub formele satirică, religioasă, naturalistă, etc.

În adevăr, embrionul dramei a fost cuvântul însoțit de gest: descântecul! Baza aceasta se întâlneşte în drama magincă la eleni, romani, în evul mediu.

A succedat drama religioasă, binecunoscută ca derivând din cultul lui Dionisos. La romani ea a primit tendința de critică socială, satirică, şi aşa s'a continuat până la contimporanii italieni şi francezi.

În pragul renaşterii, d. Sadoveanu găseşte că se defineau drama gotică de Nord, singura care comunică cu materialul religios, cu cel folkloristic şi cu mitologia națională (în ea îngloba d-sa şi pe: Shakespeare, Ibsen, Strindberg, Maeterlinck), şi drama latină: teatrul de observații şi critică socială.

Caracteristic dramei gotice îi e o notă muzicală şi valoarea religioasă – spre deosebire de cea latină, caracterizată prin intenția şi gustul distracțiunii, valoarea estetică. De aceea,

într'o teză germană, teatrul e pus alături de cele mai apreciate entități ca valoare culturală (biserica, universitatea) „O centrală a intereselor culturale" – după expresia lui Stahl. Pe când la popoarele latine concepția de teatru ca instituție culturală e mai slabă: teatrul amuzament.

Formularea acestei diferențieri, din punct de vedere al influenței teatrului asupra societăți este teatrul etnic la popoarele germane și teatrul național la popoarele latine.

Lângă aceste două grupe, d. Ion Marin Sadoveanu a atras atenția asupra teatrului sovietic, care e cu totul nou, în sfera influenței sociale. El corespunde unei societăți pe deantregul nouă. Drama sovietică nu vrea să cunoscă eroi. Ea e o înșiruire de fapte sănătoase, cu personagii obișnuite omului colectiv.

Nu e loc să rezumăm expunerea încercărilor moderne de izolare a teatrului de influența societății, de încercările lui Copeau și Stansilavski.

Remarcabil este că teatrul permanent va răsfrânge spiritul rassei și al epocei. El anticipează revoluțiile sociale; a ieșit din munca actorilor și ca instrument anticipativ rămâne la inițiativa intelectualului ca să aducă prin el o ideologie bine formulată.

D. Sadoveanu a dat expresie celor mai noui concepții ale teatrul modern în această conferință concentrată și abstractă.

*

Duminică, 6 Mai, va vorbi d. G. Georgescu-Breazu despre: „Muzica și cultura".

Institutul social român

UNIVERSUL Nr. 102, Sâmbătă 5 Mai 1928, p. 9

Miercuri, 2 c., ora 9 seara, a fost la „Institutul social român" conferința d-nei Alice Steriad-Voinescu despre „Cultura clasică și cultura romantică".

Conferențiara a arătat opoziția dintre spiritul clasic, întemeiat pe limpezimea rațiunii, și spiritul romantic, irațional și fantezist. Epoca strălucirii culturale grecești a însemnat triumful rațiunii și al clasicismului. Romantismul dă impulsuri culturii prin avântul lui îndrăzneț, dar clasicismul caracterizează epocile mari din istoria omenirii.

Poporul nostru – în experiență romantic – are un fond de străveche cumințenie, prin care se apropie de spiritul clasicismului.

Conferința atât de interesantă a talentatei conferențiare a fost răsplătită cu aplauzele unui auditor numeros. D-nii Vlădescu, Panaitescu, Vianu, Bagdasar și Grigorescu au adus, la discuția conferinței, interesante complectări ideilor expuse de conferențiară.

D. prof. Gusti, mulțumind d-nei Steriad-Voinescu pentru conferință, arată importanța pe care clasicismul și romantismul au avut-o în evoluția culturii.

Institutul social român
„Muzica şi cultura"
– Conferința d-lui G. Georgescu-Breazu –

UNIVERSUL Nr. 106, Joi 10 Mai 1928, p. 10

Muzica exprimă simțiri de o bogăție şi profunzime ce nu se pot reda prin cuvânt.

Ea e un mijloc de comunicare dela om la om, a sentimentelor şi vibrațiilor celor mai pure şi nobile.

Poate, oare, cineva pune, la îndoială influența ei socială sau valoarea culturală? Când se vorbeşte de o politică a culturii, de instrumentele culturii, este firesc să i se acorde o anume însemnătate. Este ceeace a făcut Institutul social român, încadrând-o în ciclul de conferințe „Politica culturii". Subiectul l'a tratat un muzicant – d. G. Georgescu-Breazu.

D-sa spunea că viața muzicală îşi descrie linia evoluției potrivit legilor organice, modificându-şi cursul istoric după curentele de idei şi celelalte condiționări ale complexului vieții colective.

Noțiunea de viață muzicală (destul de vagă) o preciza d-sa după elementele ei formale, care sunt: creațiunea, interpretarea, capacitatea de percepere (sau gustul muzical) şi judecata, critica muzicală. Fiecăreia din aceste aspecte îi trebue favorizate condițiile de afirmare spre avea un având al vieții muzicale.

Care sunt realitățile noastre muzicale, din punct de vedere al creațiunii? În istoria culturii româneşti, opina d. Georgescu-Breanu, arta muzicei se dovedeşte cu aceeaş întârziere ca şi celelalte arte. Avem o creațiune populară şi una de muzică cerebrală.

Aşa dar e, deoparte, muzica populară, naturală, proprie firii poporului şi pe de altă parte, muzica cea cultă, artificială, ca un fel de crescență tehnicei împrumutate. De aceea, muzicii ce se creiază azi îi lipseşte sensibilitatea de emoție extensivă şi n'are ecou. Arta populară e tipică pentru demonstrarea corelațiunii dintre productivitatea artistică şi răsunetul puternic şi adânc ce-l are în comunitate.

Asemenea articulațiune e absentă în muzica cea cultă. De aici non-sensul ei cu duhul pământului şi rezultatul: o compoziție muzicală pătrunsă de un hibrism tehnic, fără cuprins spiritual şi sens al sufletului etnic. Puntea pe care se poate ajunge la stilul românesc, prinzând o legătură organică, este îndreptarea către: cântecul popular, danțul (hora) şi muzica bisericească.

Nepotrivirea de mai sus a creației muzicale cu conştiința muzicală a poporului se continuă la toate celelalte aspecte ale vieții muzicale enumerate mai sus.

Această falsitate a dus la preocuparea dominantă de caracteristica românească, întocmai ca la orice formă estetică.

În acest punct, d. Georgescu-Breazu s'a afirmat un pasionat al folklorului muzical românesc. Pentru o viitoare cunoaştere şi cercetare a sonorității şi modulației variate româneşti, d-sa a insistat cu argumentări concludente şi cu experimentări auditive (fonograf) ale ariilor populare.

În adevăr, culegerea obiectivă (prin instrumentație fonografică) şi înregistrarea grabnică a muzicii naturale se impun imperios, față de stricarea ce cotropeşte creația populară.

Depozitarea produselor de muzică populară s'a început la arhiva muzicală, întemeiată de ministerul cultelor; cu un muzeu muzical şi alte orânduiri asemuitoare se va ajunge la psihologia noastră muzicală. Fiind că trebue să ieşim din incoherența actualei muzici artificiale şi o educație, cât şi o cultură muzicală, nu ne putem întemeia decât pe folklorul muzical.

D. G. G. Breazu expune un întreg program într'acest spirit, un fel de schemă a unei politici de cultură muzicală.

Regenerarea conştiinței muzicale, menită să producă extazul mistic şi înnobilarea sufletească, ce preced fraternizarea şi umanizarea, o vom datora unei reforme a educației muzicale, care să pornească şi să rezide în muzica populară.

*

– Duminică, 13 Mai, va vorbi d. *T. Vianu* despre: „*Cinematograf şi radio-difuziune în politica culturii*".

Institutul social român
Cinematograful şi radiofonia
– Conferinţa d-lui Tudor Vianu –

UNIVERSUL Nr. 111, Joi 17 Mai 1928, p. 6

Din punct de vedere cultural, cinematograful şi radiofonia sunt cele mai noui şi totodată şi cele mai efective instrumente de cultură. Institutul social român le-a consacrat o conferinţă în cadrul ciclului: „Politica culturii", încredinţată d-lui conferenţiar Tudor Vianu.

În istoricul cinematografului sunt cele mai noui şi totodată dl. Vianu spunea că ideia se datoreşte fraţilor ingineri Lumière, încă din veacul XVIII-lea.

Principiul cinematografului este tehnica succesiunii fotografice.

Spre sfârşitul veacului al 19-lea, succesul cinematografului s'a dovedit extraordinar. Comparativ cu alte elemente de cultură, el are o putere de difuziune fabuloasă. Nu mai puţin strălucită în productivitate e industria cinematografică: în America ea stă pe planul al 4-lea pe scara investirii capitalurilor şi productivităţii lor, iar în Germania pe planul al 3-lea.

Cinematograful poate fi considerat ca expresie a civilizaţiei capitaliste prin iniţiativa de susţinere şi prin similitudinea caracterelor lor. Lumea industriei şi comerţului e aceea care dă procentul cel mai mare al publicului amator de cinema: ea îşi află în el conţinutul iluzoriu de viaţă interioară.

Ca spectacol popular şi colectiv, cinematograful posedă anumite caractere tipice de răspândire generală (Chaplin).

Prima şi cea mai redutabilă obiecţiune împotrivă-i s'a formulat sub aspectul moralităţii: soluţia la care s'a ajuns e: cinematograful model, control sub triplă înfăţişare: a moralităţii, instrucţiei şi esteticei.

S'a discutat şi se discută încă suprimarea lui din cauza unor efecte nefaste, anume: cinematograful nu-i o artă şi e lipsit de emotivitate. Şi e stabilit astăzi că cinematograful nu e o fotografiere a naturii indiferente, o imitaţie anodină şi are o originalitate de sentiment.

„Prin însăş simplitatea sa, cinematograful e o artă de umbre şi lumini, în aranjarea şi gradaţia efectelor lor. Limbajul lui propriu stă în umbră şi lumină, capabil de o activitate adâncă". Pe lângă acestea, arta expresivă a actorilor ajunge la apogeu; jocul actorilor devine constitutiv de obiecte. Şi mai are cinematograful originalitatea în „fantasticul apropierii". Rezultă, dar, că problema etică a cinematografului e, de fapt, o problemă estetică.

Dar pe lângă filmul estetic, avem filmul cultural: ştiinţific, de cultură generală şi educativ, ca şi cel mai excelent mijloc, graţie facultăţilor sale de descompunere, repetare şi adjuvant la metoda intuitivă. Acţiunea culturală şi didactică a cinematografului e atât de cunoscută, încât s'a ajuns la o centralizare naţională şi la o centralizare internaţională pentru producerea şi schimbul filmelor.

La urmă d. Vianu a vorbit despre radiofonie, transmiterea undelor sonore prin undele electrice. Ea e miracolul epocii contimporane.

Ca mijloc de culturalizare şi propagandă e incomparabilă, dată fiind adaptarea ei la raţionalizare şi voinţa reflectată.

Nicolae Iorga. Concepția de viață

– Paul Sterian –

Curentul, Anul I, No. 147, marți 12 iunie 1928, p. 1

I

Acestui maestru al scrisului românesc cuvine-se să i se dea din partea noii generații prinosul adevărat al recunoştinței şi dragostei: o cercetare sinceră şi obiectivă a personalității sale se impune noului tineret.

Mulți îi admiră figura de ctitor prelung zugrăvită în tinda bisericii aspirațiilor neamului. Toți ne speriem de vegetația ecuatorială ce născu în câmpurile tiparului din arşița toridă a cugetului său. Însă, orbiți de atâta lumină, câtă vreme mai e printre noi, ne e greu să-i desprindem trăsăturile chipului.

Iată de ce salut din inimă ideea d-lui Nichifor Craonic de a se înființa un institut „Nicolae Iorga", care să-i cerceteze opera. Acest institut este necesar. Fiindcă materialul de studiu e imens.

Fac un pas întru descifrarea acestei personalități de necuprins, în nădejdea că alți tineri vor pune şi ei umărul la această faptă care cade în sarcina generației noastre. Căci fiecare generație care urmează lui Nicolae Iorga are datoria de a-l recunoaşte ca al ei sau de a-l respinge. Cu Nicolae Iorga cine nu e, este în contra lui. Îl recunoaşte generația noastră ca pe unul din ai noştri?

*

Nu-l voiu căuta pe Nicolae Iorga în multiplele-i scrieri de specialitate. Mărturisesc dintru început că nu-s de competința-mi. Altceva mă interesează la Nicolae Iorga. Voiesc să-l surprind în ce-i mai adânc din sufletul său. În clipele când, simțindu-se singur, nu-şi mai struneşte sufletul. Să-l cercetăm, deci, înainte de toate, în cărțulia apărută în 1905: „Gânduri şi sfaturi ale unui om ca oricare altul".

Şi aci, nu subtilele, minunatele şi nenumăratele mărgăritare poetice să ne oprească:

„Uneori ideile ți se abat asupra sufletului ca un zbor de fluturi albi".

Sau: „cuvinte goale, - nori ce trec fără să lase ploaie".

Şi: „desperare de tânăr, zăpadă de Marte din care cresc flori".

Şi nici proverbele, - autentice ca şi cele mai autentice proverbe populare – să nu ne ispitească de la ținta noastră:

„Înțelepciunea nu se împrumută cu carul ci se câştigă cu bobul".

„Dumnezeu nu e vechilul leneşilor şi cârja proştilor".

„Să nu fii social ca oaia şi personal ca măgarul".

„Să zici „Dumnezeu să mă ajute" când vei fi cu mâna pe sapă, nu când vei şedea pe cuptor".

„Salută un om mare nu descoperindu-ți capul, ci descoperindu-ți cugetul".

„Cântecul tânăr deschide toate uşile pentru bătrânul adevăr".

„Pentru întărirea sufletului tău să fii mai recunoscător celui ce te va nedreptăți odată decât celui ce-ți va da dreptatea de o mie de ori".

Şi nici observațiile pline de haz sau de duioşie să nu ne abată din drum:

„Sunt oameni practici care ar înhăma fluturi la trăsură!"

„Câinii care latră cred că trăsura n-are alt motiv să meargă înainte decât frica de dânşii. Li se pare fugă ceea ce e numai urmarea drumului".

„În veselia unor bătrâni e ceva înduioşător, ca atunci când vezi o nuntă într-o biserică ruinată".

În asemenea cuvinte, unde frumusețea se îmbină cu înțelepciunea, ființa adâncă a lui Nicolae Iorga mai curând se învăluie decât se descoperă.

Noi să pătrundem lângă dânsul în clipele când, mai mult ca totdeauna, îi este... „scrisul... ca răşina de brad: viața revărsată". Atunci când ... „după mult zbucium în lume,

te întorci la tine cu înduioşarea cu care întâlneşti un vechiu prieten". Neştiuţi de dânsul, să-l spionăm în momentele când exclamă cu amărăciune, însă şi cu un gest de eliberare sufletească: „E aşa de bine să ştii că scrii în zadar: pare că-ţi cânţi încet în odaie, sigur că nu te aude nimeni!" Astfel, ţinându-ne răsuflarea, să-l auzim punându-şi, la flacăra lumânării, întrebarea întrebărilor:

„Din ce locuri adânci vine viaţa care ţâşneşte ici şi colo în izvoare nouă?" şi „Unde-şi ţin oamenii răi gândurile bune care au murit?"

X

„Mi-ar fi lene să fiu leneş", spune, glumind, Nicolae Iorga şi, adâncind, se întreabă: „De ce odihna înainte de moarte, când te aşteaptă cea de după moarte?" „E ciudat cum se pot gândi oamenii la moarte, când e atâta de făcut în viaţă". „Dacă înainte de păcat, Adam nu-şi câştiga pânea în sudoarea feţii sale, cuminte a făcut că a păcătuit!" „Cea mai bună filozofie e a acţiunii", spune el mai departe. Căci... „numai muncind intră cineva în marele curent al naturii şi trăieşte în adevăr".

Ne-am înşela însă, dacă am vedea în aceste cuvinte propovăduirea unui fel de „activism", izvorând fie din însuşirile prolifice ale personalităţii sale, fie dintr-o concepţie pragmatistă a vieţii. Munca este sfântă pentru Nicolae Iorga nu fiindcă produce ceva, ci fiindcă ea singură ne îndreptăţeşte viaţa care ne e dată, nu datorită. „Pentru a putea trăi o viaţă ce ţi-a fost dăruită, eşti dator s-o meriţi, ca om şi ca neam, în fiece clipă". (*Pomenirea lui Mihai Viteazul*). Munca nu prin calităţile ei proprii este înţelesul vieţii, ci prin faptul că este manifestarea şi avântul unui suflet. „Nu e mare opera unde e mult material, ci aceea unde e mult suflet". „Caritatea nu e banul, ci aurul sufletului în care-l înfăşori". „Ce adaogă sufletul pe lângă dar, face din pomană o binefacere".

Lămurit ne spune Nicolae Iorga aceasta de nenumărate ori. În cuvântarea la dezvelirea statuii d-lui Davila: „La puţini de tot, pe lângă fapta materială a lor, se mai adaogă ceva, o emulaţie necontenită a sufletului lor mare şi bun, care numai foarte slab o imită pe urmă, - când se ridică şi dacă se ridică, - statuile de piatră sau de bronz".

Căci activitatea sufletului are un izvor şi o ţintă: bunătatea şi iubirea faţă de semeni.

„E curios, spune El, cum nu se înţelege mai bine că în a dărui e mai multă plăcere activă". „Pânea care satură mai bine e aceea pe care ai dăruit-o".

„Dăruieşte semenilor tăi măcar zâmbetul de toate zilele! Şi inima ta se va încălzi de dânsul de la o vreme!"

„Viaţa ta va arde oricum, lăsând cenuşă în urmă. Cată măcar de încălzeşte cât mai mulţi pe lângă tine".

„Încunjură-te cu un zid de dragoste şi mai aruncă pe deasupra pânea hrănitoare a milei".

„Vorba bună şi zâmbetul şi fapta binefăcătoare sunt raze ale soarelui răsfrânte în sufletul omului".

Căci... „sunt suflete care mor de foame în palatul împărătesc al trupului trufaş".

Şi „multe suflete dorm până ce trupul moare".

Însă „... dacă sufletul e al trupului, trupul nu e al lutului".

„Precum trupului îi trebuie aer, aşa sufletului iubire, ca să răsufle; în mulţi sufletul moare, pe încetul fiindcă n-o au".

Iubirea este astfel cheia înţelepciunii, a activităţii, a milei, a judecăţii, a personalităţii:

„Înţelepciunea e a ta numai când o dai altuia; altfel ea este numai în tine".

„Este o logică a inimii care nici n-a fost scrisă".

„Ca să judeci omul, caută să-l vezi cum iubeşte. Nu poţi greşi".

Inima este mama minunilor:

„Opincile de fier cu care faci drumuri minunate sunt aproape de tine: tragerea de inimă".

Şi putem vedea cât de mult trăieşte Nicolae Iorga iubirea de semeni pe care o predică, din următoare exclamare prin care se arată solidar pe viaţă şi pe moarte oamenilor: „Ce chin ar fi să fii singur nemuritor între oamenii care mor".

Iubirea pe care şi-o pretinde şi o pretinde Nicolae Iorga trebuie să fie adevărată, adică gratuită: „Cea mai mare recunoştinţă pe care o poţi cere de la unii oameni e să nu-ţi fie

recunoscători". „Iubirea care cere stăpânire e o simplă poftă". „Ai drept să dai, n-ai drept să ceri". „Lumea nu-ți datorește recunoștință nici pentru prisosul tău de muncă, atunci când acesta ți-a adus plăcere".

Totul pleacă și se întoarce la iubire. Iar iubirea cată să meargă până la jertfă.

Sacrificiul, în înțeles religios, pentru ideal și pentru semeni, este temelia adevăratei fapte și a vredniciei vieții: - „Și în viață, în simțire, în scris, în gând, când te uiți mai bine, rămâne mai ales ce ai dat altora, ce ai lăsat de la tine, ce ai jertfit. Prin înstrăinarea de tine însuți capeți și consecvență și stăruință, și caracterul și iubirea oamenilor. (*Panegiricul lui B. P. Hașdeu*).

„Știți legenda: o mare clădire se înalță, este tot ce s-ar părea că ajunge: var, nisip, cărămidă, piatră și marmură; sunt mâinile lucrătorilor, este râvna ctitorilor și priceperea meșterului. Dar noapte surpă, ceea ce se înălțase ziua. Mai lipsește ceva, care nu e nici ban, nici material, nici plan măiestrit: trebuia jertfa unui suflet, care se fură aici sau se jertfește aici și prin care se încheagă pietrele una peste alta, până ce se poate încununa cu flori și steaguri vârful desăvârșit". (*La Aug. Treb. Laurian*).

Nicolae Iorga concepând astfel viața, înțelegem lesne de ce El prețuiește în primul rând durerea și suferința.

„Durerea e vrednică de pietate"...

„Atâția oameni nu pricep că este măcar o mândrie care nu trebuie jignită: a suferinței".

„Prea multă fericire veștejește".

„Fericirea întunecă, durerea lămurește".

„Amintirea suferințelor tale, păstrează-o bine: e comoara cea mai scump plătită".

Identificând viața cu jertfa continuă și înțelegând-o ca o vecinică frângere a inimii conștient acceptată, fericirea adevărată fiind de găsit numai în suferința și pătimirea pentru iubire, Nicolae Iorga se mărturisește discipol al lui Iisus Hristos.

*

Totuși, spicuind „gândurile și sfaturile" lui Nicolae Iorga, o nedumerire și o rezervă poate naște în cugetul nostru. Lângă învățătura autentic-creștină, găsim câteva gânduri care nu sunt chiar cu totul „ortodoxe". De pildă:

„Ciudată idee de a fi plăcut lui Dumnezeu numai pe cale negativă: „nelucrând duminica, ne mâncând în posturi, ne iubind toată viața, cum fac călugării netrăind".

„Cum se poate închipui că Dumnezeu a făcut pe oameni nu pentru ca să trăiască ei, ci pentru ca să i se închine lui?"

Să nu înțeleagă Nicolae Iorga oare toată însemnătatea contemplației? Înțelesul renunțării depline îi este ascuns? De ce, pe lângă comunitatea de iubire și de sacrificiu, nu primește Nicolae Iorga și pe acești alți doi stâlpi ai ortodoxiei: renunțarea la viață și contemplarea misticului?

Înclin a crede, însă, că Nicolae Iorga nu le respinge. Înalta lui învățătură și întreaga-i viață sunt clădite, implicit, înainte de toate, pe aceste două din urmă temelii.

De aceea voiu socoti filonul acesta străin de concepția lui Nicolae Iorga ca o simplă mustrare întâmplătoare, adresată celor care preamăresc renunțarea, contemplarea și închinare, negrăbindu-se a le face izvor de adevărată evlavie.

*

Astfel predică Nicolae Iorga, însușindu-și-o învățătura blândului fiu al Omului. Lucrare neobosită din iubire de semeni, trecând prin durere și suferință, ducând la jertfire de fiece clipă. Ce elogiu mai mare și mai plin de adevăr putem aduce acestui Apostol al neamului și al credinței, decât recunoscând că viața îi este identificată cu înalta doctrină pe care o propovăduiește de zeci de ani.

El a strigat învățătura aceasta de pe coperișuri, în vremuri când nimeni nu se gândea să-l asculte, sau dacă-l asculta, nu era în stare să-l înțeleagă.

Totuși, cuvântul lui Nicolae Iorga a rodit. De la puțini trece la mai mulți. Câți se gândesc că redeșteptarea religioasă a intelectualității române se datorește lui în bună și

netăgăduită parte?

Trebuie să i-o recunoaştem. Şi nu pentru el. Nicolae Iorga nu are nevoie de elogii ori de recunoştinţă. Recunoaşterea aceasta ni se impune, însă, nouă, tinerilor, ca o nevoie sufletească. De conştiinţă. E o socoteală care ne priveşte direct pe noi, pe care dacă nu o facem, nu putem pleca pe drumul ce Dumnezeu ni-l dă fiecăruia.

În moştenirea spirituală pe care neamul ne-o încredinţează, să recunoaştem în primul rând diamantul nepreţuit pe care meşterul diamanter, Nicolae Iorga, l-a tăiat în atât de perfecte feţe, tot atâtea ferestre pe care le-a redeschis în sufletul neamului spre văzduhul Dumnezeului viu care e iubire şi jertfă.

Nicolae Iorga. Panegiristul

– Paul Sterian –

Curentul, Anul I, No. 148, miercuri 13 iunie 1928, p. 1

„Cele mai multe vieţi omeneşti sunt propoziţii scrise neorânduit şi întrerupte înainte de sfârşitul lor firesc: îngenunche înaintea lor şi descifrează-le cu răbdare, ca o veche inscripţie ştearsă, şi tot vei prinde ceva înţeles". („Gânduri şi sfaturi").

Astfel se apropie iubitorul de oameni Nicolae Iorga de sufletul celor care au fost sau mai sunt încă, cu evlavie şi cu osteneală de a-i înţelege. Căci „În adâncul tăcut al sufletului zace aurul. Cine-l are nu ţi-l dă numai fiindcă ai trecut pe lângă dânsul". (op.cit.).

Nicolae Iorga a înţeles, atunci când, în plină revărsare a pozitivismului netezitor a toate, nimeni nu s-ar fi gândit la aceasta, că fiecare suflet şi fiecare viaţă închid în ele o enigmă, pe care trebuie să te căzneşti să o ghiceşti, chiar dacă nu simpatizezi cu felul în care viaţa aceasta a fost trăită.

În chipul acesta, din cuvântări şi articole adunate apoi în volum, cresc, întru nemurire, buni sau răi, mari sau mărunţi, „Oamenii care au fost". O galerie de portrete, - puternic conturate şi nuanţate cu răbdătoare şi măiastră ştiinţă, - din care nimic nu lipseşte, însă unde nici o trăsătură de prisos nu va fi.

Cu scara de înalte valori de viaţă (pe care I-o cunoaştem) va măsura, - verificându-şi propriu ideal, - pe fiecare. Fiecăruia îi va găsi măsura exactă şi, adâncind, va căuta să înţeleagă de ce s-a urcat acesta pe o treaptă înaltă a vieţii şi a morţii şi de ce celălalt nu a putut năzui mai sus.

Şi nimic nu-I va rămâne tăinuit.

Enigma fiecărui suflet Nicolae Iorga va descifra-o, fiindcă el posedă cheia sufletelor: iubirea pioasă şi uitarea de sine.

Citindu-i, deci, paginile închinate memoriei cutăruia, cuvântările rostite la marginea gropii altuia, articolele scrise a unui suflet pe care l-a cunoscut, şi, comparând cu tot ce s-a scris şi s-a rostit în această materie, la noi şi în alte părţi, ne vom convinge (şi să nu ne dăm înapoi de a o mărturisi şi de a fi mândri de această mărturie) că pe Nicolae Iorga panegiristul nu-l poate întrece nimeni. Să nu ne sfiim a-l aminti pe Bossuet. Cu toată sonoritatea şi frumuseţea frazei, cu toată împânzirea de grele gânduri în care-ţi învăluieşte o „cuvântare funebră" cugetul, de pagini pe care se aşterne fiecare cuvântare, atâta înţeles şi atâta aur sufletesc şi poetic, cât rămâne din cele două sau trei pagini concentrate şi din care nici o literă nu poate lipsi, ale lui Nicolae Iorga. În două trei pagini, ca în clipa morţii, într-o clipă mai lungă decât un veac, te plimbă în zbor de săgeată acest mag aidoma lui Dante prin viaţă, prin infern şi prin paradis.

Şi, dacă apreciem mai mult pe aceşti doi mari panegirişti, ne dăm seama că, pe când Bossnet explică şi învaţă, Nicolae Iorga, neuitând să îndeplinească acestea, îţi dă şi înţelesul adânc şi particular fiecăruia şi simpatia nepărmurită care izbuteşte să te facă să retrăieşti, pe cel mort, aievea.

Iar, de la noi, să-l apropiem de Nicolae Iorga pe Vasile Pârvan. Panegiricurile acestuia

din urmă, cine le poate uita? Cenotafe din care fumegă vecinic spre cer sufletul celor duşi: *Parentalia, Memoriale. In Memoriam C. Erbicenni*.

Şi totuşi, iarăşi să mărturisim: Vasile Pârvan ne dă înţelesul poetic şi tragic, prin ghicitură de oracol al sufletelor apropiate de el – (care la el, evocate, sunt numai „umbre"), - pe când Nicolae Iorga şi numai El, izbuteşte să desluşească adevărata taină a morţii – faţă de sentimentul de durere şi resemnare al lui Vasile Pârvan, un viu sentiment de încredere în viaţă şi în moarte.

Şi de aceea la Nicolae Iorga cei duşi nu vor apărea ca „umbre", ci ca oameni în carne şi oase, purtând pe frunte, mai bine sau mai rău, după cum le-a fost traiul, pe calea duhului fără de moarte.

La Vasile Pârvan, sufletele, după moarte, trăiesc în amintire.

Nicolae Iorga nu se poate mulţumi numai cu aceasta. El spune undeva: „Să nu fie moartea ca o noapte între două zile". („Gânduri şi sfaturi").

Iată cum, prin această viziune mai adâncă şi mai largă a tainei vieţii şi morţii, Nicolae Iorga întrece pe neîntrecutul panegirist Vasile Pârvan.

*

Să răsfoim, deci, cu evlavie albumul oamenilor care au fost. Se perindă pe dinaintea noastră, chemaţi de cuvinte tăiate în piatră ori săpate în bronz, fără părtinire înfăţişaţi, vii şi autentici, cu defectele şi calităţile lor, bună parte din părinţii spirituali ai neamului şi ai omenirii, mai mari sau mai mici, în faimă încă sau uitaţi de mult.

Din fiecare viaţă, din fiecare suflet, alege Nicolae Iorga mierea cu care-şi împle fagurii propriei lui concepţii de viaţă. „Închinându-ne genialei umbre, vom trece totuşi pe lângă durerea ei pentru a căuta munca noastră" („Vederile politice ale lui Eminescu").

Va apare pe ecran, printre atâţia alţii, Anton Pann, afemeiat dar plin de evlavie, mediocru versificator dar iscusit şi sârguitor muzician bisericesc şi harnică albină strângătoare, cu un neasemuit simţ de „autentic", al proverbului şi picăturilor din care-şi clădeşte „povestea vorbii".

Şi Costache Negruzzi, a cărui lectură, în copilărie, îi lasă urme neşterse în suflet: „când deci acest aspru profesor ... deschise volumul elegant al lui Negruzzi şi alese pentru cetire pe Alexandru Lăpuşneanu, nu eram mai bucuroşi decât de o cetire obicinuită; adică nu eram deloc bucuroşi. Pe începutul însă, acele fraze simple, cuminţi, pe care-ţi venea să le citeşti cu un glas potolit, parcă aveai să spui o taină, acele fraze de toate zilele, fără o comparaţie, fără o exclamaţie, fără un meşteşug şi o şiretenie, acea poveste lină ca de martur bătrân al vechilor împrejurări, puse stăpânire pe noi. Sufletul copilului e cinstit: el nu poate fi cucerit de orice, dar se dă întreg. Copiii urăsc cetirea în ea însăşi şi o iubesc numai când nu mai este o cetire, ci fereastra limpede prin care anumite lucruri mari, straşnice, minunate se văd. Şi iarăşi, copiii care lipseşte celor mai mulţi dintre oamenii mari, de a înţelege, de a admira şi, întâmplător, de au în inima lor o bogată putinţă, îndeplini eroismul".

Şi Alexandru Odobescu, strălucitul diletant şi mitropolitul Veniamin Costaki, cel minunat de bun la inimă şi August Treboniu Laurian, cel cu concepţia latinistă, greşită, dar care, dându-ne... „credinţă că suntem mai mult decât eram, ne scapă de la o sigură pieire".

Şi pe lângă aceştia, alţii, uitaţi, se înfăţişează, tot atât de vii, tot atât de pilduitori pentru viaţă.

Un Angel Demetriescu, inteligent şi capabil, însă neavând darul de a izbuti. „Şi aceasta a lipsit lui Demetriescu, această singură însuşire hotărâtoare: avântul spre o ţintă în care să i se încheie viaţa. O învăţătură serioasă stă în aceste puteri de întâia mână, mai mult pierdute decât cheltuite spre binele tuturora".

Şi un altul şi mai puţin cunoscut: Apostol Mărgărit, cel ce, mânuind fondurile secrete ale Macedoniei, era, în viaţă, acuzat şi blestemat, în parte pe bună dreptate.

Şi pe acesta Nicolae Iorga îl va înţelege şi va crea din el un tip de om, tipul omului de ispravă răsăritean.

„Era un om de ispravă răsăritean, cum e călăuzul unei caravane, păzitorul vieţii unui sultan, apărătorul unei măriri ameninţate, uneltitorul sau potolitorul unei răscoale. El garantează de succes: caravana va ajunge la ţintă, nimeni nu se va atinge de viaţa stăpânului,

dușmanii nu vor ruina situația amenințată, va fi liniștea sau neliniștea dorită. Dar să se lase lucrurile pe seama lui și să nu se impune un cod de maniere sau un catehism de moralitate privată, să i se poruncească sfințenie sau cuviință.

Era destul că-și punea viața lui în primejdie: încolo, în pârile, în prigonirile, în cheltuielile și chefurile lui să nu se amestece nimeni".

Dar, între toți, Mihail Eminescu se apleacă blând asupra noastră, în mai multe rânduri. Căci, mărturisește Nicolae Iorga: „Dacă e puțină bunătate astăzi în noi, dacă, prin valurile turburi ale unor timpuri de prefacere ne-am păstrat cei mai mulți curați și nobili în viața noastră de simțire, aceasta lui îi datorim. Pe pragul deschis al așteptărilor vârstei nu lunecau simțitoare fantasme de desfrâu cu ochii bolnavi de o molipsitoare beție, ci se opreau drepte, în lumina primăvăratică, fețele blânde, albe, ținând în mână, ca sfintele stâlpuri pentru gloria mântuitorului, crenguța smerită a florilor albe de cireș".

Pentru a reda, însă, în toată amploarea, însușirea de strălucit panegirist a lui Nicolae Iorga, să ascultăm, spicuind neîntrecuta cuvântare rostită la groapa lui B. P. Hașdeu:

„... A fost frumos, a fost iubit, a fost mândru, a gustat larg din mierea cerească a gloriei; os de Domn, s-a visat Domn el însuși. A fost și bogat pe vremuri. A trăit mult și a luat vieții tot ce ea poate să dea.

Și de unde vine atunci acel îndelungat zbucium, acele multe schimbări de ocupație, ... acea nestatornicie în idei și păreri, acea veșnică înlocuire de prieteni, acea tristă singurătate a zilelor lui din urmă?

Fiindcă ... el ave ca normă a vieții romantismul lui Pușchin și Lermontov, individualismul războinic care dispune capricios, cum vrea, fără milă, dar cu atâta genială plăcere, de tot: teorii, idei, sentimente, lucruri, oameni... Teoriile, - pentru el; știința, - pentru el; pentru el literatura lirică, pentru el viața cu miile de izvoare ale plăcerii, pentru el prietenii gata a se jertfi...

Când rana adâncă a morții copilei iubite l-a oprit în avântul biruințelor sale și i-a îndreptat gândul către alte lumi, el a înlăturat creștinismul pentru toți, legea celor mulți, săraci și orfani, și a făcut, și dincolo de marginile traiului, palatul deosebit al mândriei sale.

Și, în viață, în simțire, în scris, în gând, când te uiți mai bine, rămâne mai ales ce ai lăsat de la tine, ce ai jertfit...

Astfel poți rămâne pentru multe timpuri un stâlp de lumină caldă în jurul căruia crește și înflorește viața.

Astfel, ... poți să rămâi oricât de mare, dar, ca statuia de sare a soției lui Loth, uriașă, clară, rece și amară în mijlocul pustiului veșnic.

Așa cum a fost însă, neamul său nu-l va uita și chiar refuzându-i iubirea, nu-și va opri admirația față de această strălucită minte omenească ce a scânteia între noi, și poate că în creștinescul „Dumnezeu să-l ierte", rost la pragul mormântului ce prinde uriașa frunte a cugetătorului și lumina ochilor isteți, se vor topi, pentru cei ce vin după noi, greșelile, ai căror marturi, plini de supărare uneori, dar mai ales de durere pentru mărimea celui ce le săvârșea, am fost noi".

*

Astfel, prin mila lui Dumnezeu și osteneala lui Nicolae Iorga, tinerimea neamului nostru e înzestrată cu o carte cum arareori, chiar în străinătate, se află.

Citind paginile acestei adevărate și vii Biblii a neamului, tânărul va învăța, fără a avea nevoie de alte sfaturi, cum să judece drept, fără părtinire și cu înălțime de vederi, și cum să vorbească cu rost despre oameni.

„Oamenii care au fost" vor înconjura viața tânărului, nu ca niște „umbre" care nu-și află locul și înțelesul nici aici, nici în lumea de dincolo, ci ca niște oameni care au trăit, au pățit multe și au primit, murind și înfățișându-se în fața Domnului și a neamului, o judecată dreaptă, pe care ei înșiși o împărtășesc și se grăbesc să o dezvăluie.

Părinți și învățători, îndrumători de suflete, dați tânărului să citească „Oameni care au fost" și „Gânduri și sfaturi ale unui om ca oricare altul" – (sau: cum oricare altul trebuie să tindă a cugeta).

Veți face cel mai mare bine tinerelor generații.

ÎNSUFLEȚITORUL ȘI OPERA LUI

– Petru Comarnescu –

Ultima oră, 27 februarie 1929

Într-o vreme când se credea că numai prin politică se poate întocmi ceva temeinic, o seamă de oameni s-au strâns cu gânduri ciudate, în Iașul tuturor marilor înfăptuiri. Puțini la număr, dar mari prin entuziasmul lor, cei ce s-au înmănunchiat în „Asociația pentru Studiul și Reforma Socială" au proclamat principiul de-a nu face parte din nici un partid politic, pentru motivul vrednic de laudă, că ei au o menire mai altfel: aceia de-a cerceta științific starea societății românești și de a propune îndreptări numai după un studiu serios, petrecut în liniște și răbdare.

Au trecut zece ani de atunci și „Institutul Social Român" de astăzi nu face decât să continue măreț opera începută în Iașii refugiului de Dimitrie Gusty, însuflețitorul acestei munci rodnice, pe care a dus-o cu o consecvență demnă doar de marii oameni de principii, care niciodată nu se las învinși ori ademeniți de ispite.

De fiecare an, o întărire a operii, o contribuție mai mult pentru studierea realităților sociale românești, o mărire a încrederii în realizările științii, rămasă liberă în fața tuturor influențelor.

Institutul Social Român a putut întruni mai toate valorile românești, indiferent de ideologia lor politică, socială, culturală.

Institutul Social Român a putut să dea soluții și sugestii bazate pe o observație de multe ori riguroasă și să insufle o nouă atmosferă tinerelor generații, care nu se mai pot rezuma doar la deziderate diletante și la aproximații impresioniste.

Metoda și activitatea practică sunt marile calități ale profesorului Dimitrie Gusty, la chemarea căruia au răspuns marile personalități românești, ca și tinerele nădejdi ale universității. Și dacă în jurul său sunt astăzi o seamă de tineri dornici, aceasta se datorește bunei primiri și contactului neîntrerupt pe care profesorul înțelege să-l aibă cu studenții. Campaniile monografice sunt ocazii nu numai de muncă, drept răspuns unor exigențe științifice, ci și apropieri între oameni de culturi și vârste diferite.

Atâta încredere a insuflat d. Gusti celor din jurul său, încât aceștia cred, fără rezerve, că numai datorită studiilor monografice, se va putea păși în mod serios la cunoașterea realităților sufletului românesc.

Cunoaștem tineri pentru care tot ce s-a lucrat până acum are valoare ipotetică. Verificarea sau începutul unor noui considerațiuni se vor putea face numai după publicarea rezultatelor metodei monografice aplicată la noi, – cred ei.

Câtă deosebire, așadar, între tineretul de'nainte, care avea o relativă admirație pentru știință și acesta de astăzi care se bizuie numai pe ea!

C. Rădulescu-Motru, G. G. Antonescu, împreună cu Dim. Gusty au marele merit de a fi insuflat tinerilor studenți calitatea studiului științific, bazat pe rezultate imediat practice, din care apoi să se poată trage învățături pentru domeniul social, psihologic, ori pedagogic.

La Universitate, în jurul lui Dim. Gusty o seamă de tineri, aleși sau numai chemați, desfășoară o muncă plină de rost și încredere. Muzeul împlinit din rodul campaniilor de monografie socială sau oficiul universitar, sunt realități pe care orice student și intelectual român le cunoaște și le prețuiește.

Activitatea Institutului Social Român se săvârșește în ultimii ani, în atenția concentrată a tuturor intelectualilor români. A insista asupra valorii conferințelor, ținute în cicluri unitare, al căror rezultat n-a rămas zadarnic, ci constitue începutul operării de reformă socială a României; a aminti despre aparatul documentar de Institutul îl înlesnește oricărui cercetător; a arăta ecoul prelung și categoric, pe care l-a stârnit în public, timp de zece ani, credem că nu mai este nevoie...

Aici voim să prezintăm umilele noastre omagii însuflețitorului și admirație operii construite atât de măreț și să urăm ca marile deziderate ale Institutului: înființarea unei biblioteci sociale și politice de publicații străine și române, alcătuirea unei colecții arhivare cu material informativ, bibliografii și dosare pe chestiuni și oficiul de informații, să se

realizeze cât mai curând în chipul cel mai desăvârşit.

Dorim de asemenea ca „dicţionarul economic şi politic al României", pus la cale tot de institut, să găsească o cât mai grabnică ajutorare din partea înţelegătorilor utilităţii lui. Dorim acestea cât mai grabnic, căci de înfăptuit, se vor înfăptui cu siguranţă. Ascensiunea măreaţă a Institutului Social Român, valoarea „Arhivei pentru ştiinţa şi reforma socială" şi calităţile de însufleţito ale profesorului Dim. Gusty, sunt chezăşii, care alungă orice îndoială, gonesc orice zâmbet sceptic, anulează orice impasibilitate orientală.

Descoperirea satului. Ce nu ştim despre ţăranul român. Între ştiinţă, politică şi artă

– Adrian Maniu –

Adevărul, Anul 42, No. 14004, duminică 18 august 1929, p. 1

Majoritatea intelectualilor noştri cunosc prea bine caracteristicul oraşelor apusene; puţini sunt însă cei care pot să dea amănunte asupra caracteristicului poporului românesc, altfel decât în fraze goale şi sforăitoare.

D. profesor universitar **Dimitrie Gusti** a deschis drum ştiinţelor sociale spre satul românesc, continuând, în a patra campanie de vară, studiul monografiilor pe comune în diferite provincii româneşti. Pentru studenţi, metoda constituie o inovaţie fericită, întrucât teoriile cărţilor sunt verificate şi îndrumate de cunoaşterea realităţii, ştiinţa înaintând în lumina soarelui, dar roadele culese vor avea un neprecuit folos pentru întreaga ţară.

Ştiinţa cunoaşte în străinătate lucrări magistrale asupra cetăţii antice - şi asupra vieţii din cetăţile moderne. În schimb, aproape nestudiată a rămas vechea organizaţie a satului – prima celulă socială de paşnică organizare omenească. Satul a fost în literatură de cele mai mute ori o imagine convenţională şi romantică – iar în politică noţiunea nu a fost mânuită decât pentru un interes electoral.

Şi, totuşi, satul are nenumărate alte aspecte şi în alcătuirea lui păstrează cele mai necunoscute probleme.

*

Făgăduisem d-lui profesor **Gusti** să vizitez echipa cu care d-sa studiază satul Drăguş din ţara Făgăraşului – aşa cum anii trecuţi studiase satul bucovinean, satul vrâncean şi satul dunărean – studiile urmărind să fixeze atât normele unei monografii tip, cât şi să stabilească primele noţiuni caracteristice pentru satele fiecărei provincii.

Câteva ore de tren – şi un ceas cu căruţa, m-au adus în satul Drăguş. Până să ajung la „marele cartier" am întâlnit în fiecare uliţă studenţi cu carnete în mână – luau note şi puneau întrebări de la ţăranii cu care s-au obişnuit din câteva săptămâni de trăire laolaltă. O impresie pe care ţin să o însemn e agerimea şi plăcerea de a munci fără poză şi fără

lăudăroşenie – şi am convingerea că acest fel de a fi se datoreşte nu numai vieţii studenţeşti în aer liber, ci şi profesorului.

*

Pe d. **Dimitrie Gusti** l-am întâlnit în drum.

Cu privirea blândă, în care pâlpâie focul unei emoţiuni interioare, aştepta în soarele fierbinte trecerea unei înmormântări ţărăneşti. În alaiul funebru se strecurau studenţii notând pe furiş amănuntele ritualului – încurajaţi de profesor, care, printr-o şoaptă, atrăgea atenţia asupra unui amănunt, în aparenţă foarte neînsemnat, dar pentru a cărui înregistrare profesorul punea o misterioasă stăruinţă.

- Domnule Berman, fotografiază şi creanga de măr, pe care jeluitorii o poartă în faţa preoţilor.

- Domnişoară, ai însemnat sacii pe care îi duc în spinare rudele răposatului?

Şi apoi, întorcându-se spre mine adaugă: am un student excelent, care studiază folclorul, sunt convins că a însemnat cu exactitate bocetul improvizat de femei în urma coşciugului – bocet care şi în vechime la păgâni înflorea din aceleaşi simţăminte.

Dintr-o singură privire, profesorul îşi dăduse seama că această clipă sătească e prinsă de cei şaizeci de studenţi care pândesc desfăşurarea vieţii ţărăneşti de la naştere până la vecinica odihnă.

Adresându-se unui tânăr rămas în urmă, îi dărui încă o întrebare de pus babelor. „Să le întrebi ce ştiu despre viaţa viitoare".

- Zilele trecute am avut o nuntă, zice profesorul, îndepărtându-se şi oprindu-se la o poartă să mângâie un copilaş cu ochii mari care nu se sperie de loc.

Şi iar e chemat în grabă fotograful, care, neobosit, ţinteşte acum o scenă rustică neaşteptată. Repede-repede. O bivoliţă a născut în câmp – şi ţăranul cu nevasta lui duc pe uliţă, într-o albie, puiul negru, pe când „drăgana" uriaşe păşeşte blândă din urmă. Când scena se opreşte pentru fotograf, bivoliţa se apropie de albie şi îşi linge puiul ca să-l facă mai frumos – ca să iasă...fotogenic.

*

Pentru ţărani, „ancheta universitară" a fost încă de pe acum plină de roade. Raza de lumină, care caută să străbată bezna satelor, a adus nenumărate îndreptări prin sfaturi ce sunt ascultate cu încredere, aproape cu sfinţenie, şi prin fapte între care citez: au fost dăruite peste o mie de cărţi – şi un premiu pentru cel mai bun cititor; - au fost dăruite fonduri pentru ca o minunată bisericuţă de lemn de pe la 1700 să fie dreasă şi să slujească de casă de citire; - a fost convinsă primăria să cedeze petecul de pământ vecin ca să se ridice un dispensar. Profesorul e însoţit de medici care, făcând studiile antropometrice necesare pentru stabilirea tipului ţărănesc – au dat sute de consultaţii gratuite – făcând şi tratamentul necesar la bolnavi. Iar advocaţii echipei, care studiază problemele juridice ale satului, au fost şi ei consultaţi pentru tot felul de conflicte.

Sunt tot felul de specialişti: un arhitect care studiază tipul caselor, un pictor copiază icoane şi ornamente etnografice - câte nu se pot cumpăra pentru muzeul înfiinţat de d. Gusti la Universitate – studente care urmăresc probleme gospodăriei rustice, economişti care studiază cooperaţia şi bugetul ţăranului. Graţie acestora, care au ţinut o şedinţă de seară la care au lat parte fruntaşii satului dimpreună cu preoţii, s-au pus bazele unei cooperative ce va avea un credit de câteva milioane.

Dar rostul şi rodul muncii, înfăptuite fără zgomot şi fără larmă de acest mănunchi de intelectuali – m-a impresionat mai puternic când am început să frunzăresc dosarele tăinuitei activităţi, pentru care fiecare tânăr, în fiecare ceas, însemna rândurile trăite. Despre acestea vom vorbi în curând.

CRONICA ARTISTICĂ. Expoziția Mac Constantinescu

– Adrian Maniu –

Dimineața, Anul XXVII, No. 8971, duminică 13 decembrie 1931, p. 3

Unul din acei artişti care în dorința de a-şi găsi adevărata productivitate încearcă realizări pe toate tărâmurile artei. De aceea ne-a fost dat să vedem nu unul din acei cameleoni artistici schimbători ai manierei după modă – ci un om nestrămutat în aceeaşi dorință de desăvârşire, urmărind necontenit pe aceeaşi cale înfăptuirea lui, fie că era un desen sau o gravură, un bronz sau o statuie de lemn, marmură albă sau o ceramică arsă în cuptoarele de la Sevres.

Artistul **Mac Constantinescu**, încercând toate formele de realizare, îşi afirmă necontenit personalitatea, înaintează spre creațiuni ce ies întotdeauna din rândul mediocrității.

Am avut, astfel, datoria să însemnăm în trecuta sa expoziție acel fuior de marmură zăpezie, în care, fragedă, o copiliță întruchipa osânda mitologiei Danaide – iar acum, în grupul de obiecte şi desenuri expuse la „Hasefer", trebuie să arătăm frumusețea ceramicei lucrate de d-sa la Sevres, cu farmecele deosebite pe care le aduce.

Şi totuşi, pe acest adevărat artist am credința că îl vom vedea odată construindu-şi singur, în fundul unei ogrăzi de țară, un cuptor de lutar, unde să-şi coacă singur chipurile plăsmuite cu subiect românesc, văzut fie pe plaiurile **Drăguşului**, fie pe țărmii Balcicului.

Neastâmpărul alegerii naturii e pricinuit numai dintr-o putere interioară care îşi cere neîntrecut înfăptuirea. Nu are importanță dacă materia e petic galben de hârtie, sau smalț albastru ca florile – acelaşi foc pâlpâieşte şi îşi deschide drum în artă.

Expoziția d-lui Mac Constantinescu ne arată mai ales ce este în stare să împlinească artistul, cu făgăduieli pe care, într-adevăr, pe ține.

Biata arta noastră decorativă, atât de searbădă, ar găsi în acest tânăr un viguros îndrumător şi nu credem a ne înşela afirmând că şi fără locul cuvenit în arta oficială, d. Mac Constantinescu va izbuti să aducă o înviorare a artelor plastice, în începutul de renaştere tânără, de renaştere românească, pe care l-a însemnat de zece ani apariția lui Demian, decoratorul şi pictorul de biserici.

Opera d-lui Mac Constantinescu va intra în acest ritm nou de artă, cu senină şi cinstită încredere.

Note de coreografie românești. Dansuri populare românești

– Floria Capsali –

Cuvântul, ANUL AL VIII-lea. – No.2440, sâmbătă 6 februarie 1932

Voi începe cu o lămurire asupra dansurilor românești, mai bine zis dansurile noastre populare. Este un subiect încă în faşă, puțin cercetat până acum de specialişti şi deseori neînțeles.

Când spun dansuri sau jocuri populare mă refer exclusiv la dansurile jucate de țărani la horele şi datinile lor, nicidecum la dansurile naționale importate la oraşe de cercetători fără pregătire şi fără memorie, care în drumul spre oraş îmbogățesc dansul pur prin propria lui fantezie şi din dans popular îl trasformă într-un prost stil de dans dubios artistic

denumindu-l „dans național".

Dansul catalogat din punct de vedere etnic s-ar împărți în două categorii: 1) „dansul popular" și 2) „dansul de caracter". Dansul popular este cel ce izvorăște din însuși sufletul poporului, străbătându-l din generație în generație întreaga lui viață. El este strâns legat de obiceiuri, de religiune și de toate manifestările sufletești, ritmând elemente caracteristice ale fiecărui popor. Dansul de caracter, „dansul cult", dansul artistic sau teatral, este inspirat și bazat pe cel popular; dansul de caracter nu este altceva decât reprezentarea, ilustrarea artistică a ritmului civilizației unei națiuni.

Cred că explică destul câteva exemple universal cunoscute cum sunt, dansurile de caracter spaniole, rusești, suedeze, scoțiene, indiene și altele. Referindu-ne la ultimele manifestări artistice, aceste dansuri au fost ilustrate în chip fericit pe toate scenele lumii de baletele spaniole ale Argentinei, cele rusești, ale Pavlovei și Diaghilev, de dansurile suedeze ale lui Jean Borlin și indiene ale dansatorului Uday-San-Kar și ale dansatoarei Niota Nioka.

Noi, românii păstrăm din strămoși frumoasele dansuri populare pătrunse de același puternic suflu de specific românesc pe care îl găsim în toate celelalte arte ale poporului nostru. Ritmul jocului este îmbinat din îndepărtate ritmuri vioaie uneori sălbatice ale popoarelor din răsărit, cu eleganța și sobrietatea ritmului latin. De aceea și varietatea acestor dansuri, unele păstrând în ritmul lor reminescențe orientale, lucru care le apropie de dansurile spaniole, altele descriind în mersul lor șerpuit ronde dionisiace sau învârtituri pe loc de adevărată virtuozitate. Specifice sunt cele voinicești, care își au obârșia în dansurile războinice ale antichității – așa zisele dansuri pyrice.

Privind dansurile noastre populare din punct de vedere coreografic, acestea sunt suprinzător de frumoase prin improvizația lor și mai ales prin măiestria combinărilor de pași. Este uimitor să privești hora unui sat, unde toți dansatorii joacă cu dezinvoltură și rară ușurință păstrând toată precizia necesară ritmului coreografic și muzical. Cine i-a învățat?

Întrebând într-o Duminică o țărancă la Runcu – unde eram în timpul studiilor campaniei de monografie socială –, Maria Tudor mi-a răspuns că „din suflet știe, așa-i vine a juca". La noi, ca la toate popoarele, dansurile variază după regiune. Găsim totuși dansuri sub diferite variante, comune mai multor ținuturi.

„Hora" poate fi: „mare", „bătrânească", „de mână" etc. Deschide pretutindeni cu pasul ei domol jocul, hora de Duminică. Coreografia ei este aproape aceiași în toate regiunile. „Sârba" în schimb, variază. În nordul Olteniei o găsim cu un viguros ritm, în pași alergați. Dansatorii ținându-se de umeri formează o coloană ale cărei extremități se încercuiesc.

În Bucovina, la Sârbă, coloana de dansatori șerpuiește în variați pași de pinteni – adică pași bătuți în călcâie – ținându-se de chimire și de brâie. În afară de dansurile de coloană, obișnuite sunt jocurile „de doi" dansate în perechi. Jocurile cele mai frumoase cunoscute până acum sunt dintre cele mai vechi, în Oltenia „Hora în două părți", „Sabaru", „Rustem" sau „Resteul", „Cilianca", „Tarcolu", care în alte regiuni se numește „Ciuleandra" sau „Fedeleșu", „Ca la Breaza" sau „Sultănica" în Prahova, În Bucovina „Arcanul", „Ursăreasca", „Corobasca" și sute de alte dansuri.

Jocurilor vechi nu li se cunosc anume strigături. Orice strigătură ar putea fi spusă în timpul jocului, sau unele în legătură numai cu denumirea jocului. În jocurile mai noi, strigările sunt adevărate comenzi în legătură cu coreografia dansului. În unele părți se obișnuiește să se plătească jocul.

Cel ce plătește lăutarilor comandă să-i cânte jocul care-i place. Atunci se zice că el „poartă jocul". Cela mai frumoase dansuri sunt acelea dansate numai de flăcăi, pe care le numesc chiar ei „voinicești". Fetelor le este interzis să ia parte la ele ori le este prea greu să le execute pentru că sunt sus sărite, nervos ritmate și merg din ritm din ce în ce mai accelerat. Pasul sărit este executat cu ușurință de trup, mișcarea corpului Rămâne mereu suplă și zveltă. Ei ajung să danseze atât de frumos, pentru că de mici copiii țărani asistă la hora celor mari. Flăcăii se pot prinde în joc încă de la 12 ani. Fetele însă mai târziu, după 16 ani.

În genere, dansurile noastre populare sunt foarte variate și pline de o mare bogăție coreografică în forma și în stilul lor. În afară de dansurile de la horă, găsim la țară interesantele dansuri rituale în legătură cu anumite datini. Dar despre acestea vom scrie într-un viitor articol.

Note de coregrafie populară. DANSURI POPULARE ROMÂNEŞTI

– Floria Capsali –

Cuvântul, ANUL AL VIII-lea. No.2446, vineri 12 februarie 1932

II
Dansurile rituale

Dansurile rituale se joacă la nunți, la înmormântări, la unele sărbători mari, precum și la anumite practici ale superstiției, cum ar fi descântecul. Dansuri în legătură cu ceremonialul nunții. În legătură cu ceremonialul nunții, în unele regiuni, după ce este nunta din Biserică, se joacă în „ograda Popii" jocul cel mare bătrânesc. Este obișnuita hora cu ritm larg și monotm înveselită de strigări ocazionale. Apoi la casa mirelui începe cu „jocul zestrei". Joc plin de neprevăzut și umor. Tineretul nunții, fete și flăcăi, acompaniați de lăutari care cântă „Jocul zestrei" se reped la căruța încărcată cu zestrea miresei. Fiecare trage din căruță ce poate, perne, velnițe, haine, iar doi flăcăi mai voinici apucă lada de mânere. Vin cu toți în mijlocul curții și încep jocul în horă cu pași tropotiți, cu strigături, ținând sus în mâini sau pe umeri obiectele cu care s-au încărcat. Cei doi flăcăi care țin lada, joacă în mijlocul horii.

În casă mirii, nașii și cei mai bătrâni fac ocoliri numite de trei ori pe după masă, ținându-se de mâini, jucând cu pași mărunți și repezi. La aceste ocoliri se strigă întâi „urătura soacrei":

După masă la mireasă
Să iasă răul din casă
Să rămână binele
Să trăiască tinerii
Să trăiască mirele
Pentru dânsu-i binele
Să trăiască mireasa
Pentru dânsa-i asta.

și se continuă cu alte strigături în legătură cu nunii.

Mai târziu urmează jocul îmbrobodirii. Femeile iau mireasa și o îmbrobodesc ca nevastă . Cu cât o vor îmbrobodi mai strâns, cu atât va fi mireasa mai zgârcită. Apoi o duc mirelui, în fața căruia joacă cu pași mărunți, tropotiți, repezi și săltați. Acest joc este jucat numai de femei.

Nunta se încheie în unele regiuni în zorii zilei cu jocul „pe cuscri". Jocuri erotice practicate de țiganii lăutari care au acompaniat nunta.

DANSURI FUNEBRE: ÎN munții Vrancei, dansurile funebre sunt impresionante. Ele se joacă în timpul nopții când se privegează mortul. Dansatorii poartă măști grotești pe față și bâte în mâini. Și joacă până în ziuă la lumina focului, spre a îndepărta duhurile rele din jurul mortului.

PAPARUDELE: Dansurile în legătură cu anotimpurile sau cele obișnuite la anumite sărbători prezintă de asemeni un interes special. Dintre primele remarcăm jocul paparudelor în legătură cu seceta. Acest rit foarte vechi practicat aproape de toate popoarele peninsulei Balcanice îl găsim și la noi. Femeile se înfășoară în foi de iederă și pornesc din poartă în poartă unde se opresc, joacă și sunt stropite cu apă.

CĂLUȘARII. Dintre jocurile în legătură cu sărbătorile principale sunt ale Călușarilor. Ele se joacă de Rusalii, de către dansatori ocazinali, organizați în trupe. Trupele călușarilor colindă mai ales regiunile din partea Olteniei, apusului Munteniei și Sudul Ardealului. Trupa este formată de 7 sau 9 dansatori sub conducerea unui „vătaf" sau „căpitan".

Elementul comic al trupei – pentru că există și un element comic este numit „mutul" sau „popa". Căpitanul este ales dintre cei mai buni călușari cu o activitate de cel puțin 7-8 ani de călușerie. El își alege ajutorul de vătaf după care urmează ceilalți călușari.

Costumul călușarului, pe lângă portul obișnuit al cămășii brodate, este împodobit de

batiste bogat lucrate şi diferite panglici atârnate de brâu. La opincile din picioare se adaugă zurgălăi şi pinteni rudimentarlucraţi din fier. Pe cap au o pălărie din paie sau fetru, ornată cu zig-zaguri de panglici, beteală şi buchete de flori, de pe borul pălăriei atârnă o sumedenie de panglici multi colore, lungi mai jos de brâu. Costumul se completează cu un baston gros, pe care îl ţine în mâna dreaptă, afară de „popa care ţine în mână un băţ scurt". „Popa" sau „mutul" este îmbrăcat într-un costum caraghios de petice multicolore şi poartă pe faţă o mască. Vătaful drept deosebire de ceilalţi, are panglici tricolore încrucişate pe piept şi bogat înnodate pe şolduri. Trupele de căluşari sunt întotdeauna precedate de lăutarii lor şi de un purtător de steag.

Căluşarii joacă şi de leac pentru „oamenii şi vitele căzute din rusalii" – cum spun ei – adică îmbolnăvite pentru că au muncit în această zi de sărbătoare. Fiecare trupă are interpretări deosebite pentru jocul de leac. Jocul căluşarilor este surprinzător de vioi, de un ritm din ce în ce mai accelerat. Toţi au privirile aţintite asupra vătafului, pentru a executa cu precizie comanda lui. Jocul bâtelor poartă în el reminescenţe de dans războinic şi prin virtuozitatea şi rezistenţa lor, ei dansează uneori până la extenuare, mai ales când joacă de leac, nu termină decât dacă reuşesc să scoale pe cel căzut bolnav.

Închei această sumară expunere din care totuşi se poate întrezări bogăţia materialului coregrafiei populare româneşti. Ca specialistă, am ferma convingere că materialul acesta este un indispensabil izvor de inspiraţie pentru muzicanţi şi dansatori în crearea dansului cult de caracter românesc.

Experienţele care mi-au fost dat să le prezint împreună cu şcoala mea de balet şi în colaborare cu societatea Compozitorilor Români, în memorabila reprezentaţie de la teatrul Liric din seara de 5 Aprilie 1930 au fost hotărâtoare: „Dansul de caracter românesc este creat".

Perseverenţa pe acest tărâm artistic trebuie să fie o preocupare pentru toţi ce se îngrijesc de propăşirea artei româneşti. Folklorul coregrafic şi muzical ne stă la dispoziţie. Rămâne doar datoria să voim a-l culege fără diformări supărătoare şi apoi să ştim să-l utilizăm în creaţiile de artă superioară.

Triptic de cărţi şi semne

Mircea M. Vulcănescu

AZI, anul I, nr. 3-4, mai-iunie 1932

Paul Sterian, *Pregătiri pentru călătoria din urmă*; Mircea Eliade, *Soliloqui*; Mihail Sebastian, *Fragmente dintr'un carnet găsit*. Colecţia «Carte cu semne». Bucureşti, 1932.

Trei detectivi spirituali la pîndă după prada lor.

Cel dintîiu, la pîndă după îngeri; al doilea, după idei; al treilea, după stări de suflet (în textul primitiv francez: «états de grâce»).

Cel dintîiu: masiv, pătrunzător şi volitiv; al doilea: livresc, puternic, reflexiv; al treilea: intim, subtil şi emotiv.

Trei oameni. Trei temperamente. Trei cărţi.

Pentru noi, trei chei, trei teoreme.

A-i strînge laolată, într'un cuget,- tot aşa de greu ca pe Bloy, pe Rivière şi pe Papini.

MIHAIL SEBASTIAN e înainte de orice un om simţitor şi cu un cap subţire. Şi care ştie să scrie.

Ca om simţitor, Mihail Sebastian intuieşte stări de suflet.

Ca minte ascuţită, cerne prin sita conştiinţei tot ce simte.

Ca scriitor de talent, exprimă frumos lucrurile de care ia cunoştinţă.

La el, obiectele de priză ale inteligenţei sunt anumite stări lăuntrice, emotive, asupra cărora se apleacă freamătul gîndului plin de curiozitate.

Cineva a pomenit de gourmont. S'ar putea vorbi de Proust, de Marcel Jouhandeau şi chiar de Delteil, ca de rude. El însuş vorbeşte de Rivière.

Deşi aparent cea mai uşoară dintre cele trei: doar cîteva file de caiet găsit (ca'n «Măştile de bronz» ale lui Minulescu, cu care fragmentele au unele afinităţi de stil) - cartea lui Sebastian e, dintre cele trei, cea mai organizată.

Unitate simultană, şi de problemă, şi de atitudine.

Atitudinea? În prelungirea metodei de «localizare a misterului» pe care o practica . Rivière Încercarea de a prinde, de a nota şi de a confrunta stări sufleteşti.

Iscusinţa inteligenţei constă în a le lumina făr'a le pierde. Williams James pretindea că emoţiile se distrug prin analiză. deci nu despicarea lor, cu ochii minţii ca la Proust. Nici alhimie, nici reconstituire discursivă. Ci judecata lor inteligentă mai întîi. Adică sublinierauneori cu umor, alteori cu duioşie- a intenţiei, sau semnificaţiei fiecarei întîmplări intime. Iar ca mijloc de reconstituire şi de transmitere: amănuntul sugestiv, evocarea.

Închipuiţi-vă întrunite, în acelaş duh, însuşirile lui Jouhandeau, din "Monsenieur Godeau intime", cu ale lui Delteil, din "Cholera".

Deşi făcut din notaţii fugare, volumul lui Sebastian nu e numai un esseu de atitudine.

Cartea are o problematică perfect circumscrisă, clară, limpede de urmărit dela un cap la altul al cărţii, ca peştişorii în borcanul de cristal. E drama, sau dacă vreţi, tragedia individualităţii.

Nu numai a individualităţii pmeneşti, ci a individului în genere.

Căci fiecare lucru există numai ca individ absolut, ireductibil, şi se înţelege numai ca gen universal, banal, integrat în existenţa anonimă.

De aci tragicul din volumul lui Sebastian.

Căci individualul, tocmai pentrucă e individual, are o valoare neprecuită. Şi totuş, faţă de condiţia de existenţă a tuturor lucrurilor- vorbesc de timp- individualul e fără apărare. Nu susistă. Moare.

Liniştea pentru Sebastian, mîntuirea pe care ne-o recomandă, e o dulce cufundare prin instinct în universalitate.

Fără pretenţii. Fără zbuciumări inutile. animalic.

Poate puţin melancolic.

Nu ştiu dece, lăsînd din mînă cartea- cu părerea de rău că s'a sfîrşit aşa iute- îmi vin în minte tezele recente asupra destinului tragic al inteligenţei, privită ca fenimen biologic decadent (Simmel, Spengler, Bergson, Chestov) care după ce naşte din viaţa animalică a fiinţei vii, inconştiente, o lume de semnificaţii, vădeşte apoi acestei fiinţe că viaţa nu are nici un înţeles.

MIRCEA ELIADE e un metafizician.

Metafizician, împotriva demonului literar care-l îndeamnă să risipească substanţa tratatelor în mărturisiri intime.

Metafizician, împotriva demonului erudiţiei care-l dă'n prada duhului livresc.

Cartea lui Mircea Eliade n'are problematică.

Ea'ncheagă, într'un acelaş plan atitudinal, un material disparat, care ar fi putut fi intitulat perfect: divagaţii.

Unitatea cărţii stă, toată, în unitatea de poziţie mintală a autorului în faţa propriilor lui propoziţii şi dispoziţii.

Intelectual pînă'n măduvă, Mircea Eliade va cristaliza, în «Soliloquiile» lui, o poziţie spirituală puternic şi exclusiv reflexivă.

Judecata e însă precizarea unui conţinut obiectiv în existenţa lui logică. De-aceia, Eliade nu ia atitudine faţă de aomeni, sau de lucruri. Ci numai faţă de idei şi de problemr. Pentru el, un om, un copac, un gînd, o simţire, un gest, o religie, sau Dumnezeu, nu au înţeles, nici importanţă, dacă nu semnifică ceva inteligenţei.

Unitatea atitudinei n'ajunge însă, să dea coerenţă cărţii sale.

Nici împărţirea ei meşteşugit-formală, pe capitole, fără titluri.

Mai trebuie să existe coerenţa, unitatea, şi'n sistemul de idei sub care se referă lucrurile de care este vorba'n carte.

Adică: măsura lui Mircea Eliade nu stă în expunerea dezordonată de intuiţii subiective organizate artistic. Ci în organizarea lor, pe planul gîndirii, în structuri precis articulate.

Căci prea ne interesează ce ne spune Eliade, ca să ne mulţumim numai cu frimituri de gînd, sau cu «boutade».

Faptul că acestea sunt inteligente nu ne-ajunge.

Faptul că nu sunt sincere, nici atît.

Le-am preferi adevărate!

Astfel spus: aşteptăm desvăluirea gînditorului Mircea Eliade nu prin mărturisiri, ci deadreptul prin metafizică.

În acest sens, preţuim "Soliloquiile" mai puţin decît pe "Isabel" şi decît "Lumina care se stinge". Deşi acestea nu erau decît romane, problematica lor era mult mai autentic filosofică, decît aceste "încercări filosofice" care nu sunt, în fapt, decît "fragmente de roman".

PAUL STERIAN e un nebun.

Un nebun de geniu, care încalecă Pegasul spre a fugări Arhanghelii.Dar Pegasul îi face "figuri": Le sare'n cap. Apucă pe Dumnezeu de un picior.Vrea să-l ia'n cîrcă. Şi nu poate. Şi-atunci, ca un nou Phaëton, cade d'a-dura jos din cer, făcînd un «buf!» răsunător în capul poliţailor pieţii literare- raşi proaspăt, cu plete, sau cu cioc - care îi fac proces-verbal de contravenţie pentru confuzie de genuri, sau pentru abatere dela sensul unic (de jos în sus).

Obstinat să-şi refacă slava din ţărînă, Paul Sterian îşi încheagă volumul din dărîmăturile unui altar, din cioburi. Frînturi din vedenia proaspătă prin care filtrează raza de aur curat a credinţei absurde pînă la paroxism şi pînă la copilărie, sunt lipite, «ca să facă frumos», cu lutul clisos al imitaţiei, al meşteşugului şi al simulării.

«Pregătirile lui Paul Sterian cuprind, în fond, aceiaş răfuială cu Dumnezeu, caşi «Fragmentele» lui Sebastian.

Dar rezultatul răfuielii este altul.

Sebastian încheiase tragic cartea lui, prin renuţarea la salvarea individualului. Certă e desfacerea, prin moarte, a individului în tot. Mîntuirea, restabilirea echilibrului sufletesc, terapeutica lui Sebastian era împăcarea omului cu această renunţare, fie chiar prin întoarcerea la plantă. Pierderea cugetului. nimicnicirea fiinţei noastre spirituale.

Împotriva acestui fel de tragic, mărturiseşte hotărît şi creştineşte poezia lui Paul Sterian. Nu aneantizarea individualului în moarte, ci transfigurarea lui prin cruce în existenţa universală.

Echilibrul nostru interior nu stă în împăcarea omului cu renunţarea, ci în primirea de către individ a crucii, a lui Dumnezeu, în orişice condiţiuni, cu orice judaic, mîntuirea numai prin nădejde.

Renunţarea, adică desnădejdea de Dumnezeu, e un păcat atît de mare faţă de toate celelalte, încît prin contrast, Paul Sterian va ajunge să mărturisească, judaic, mîntuirea numai prin nădejde.

În aceasta exagerare a nădejdii, stă toată nefericirea experienţei spirituale a lui Paul Sterian.

Căci fiind sigur de mila lui Dumnezeu, orişice ar face, omul îşi va îngădui neseriozităţi, slăbiciuni, ireverenţe către Dumnezeu, chiar şi blesteme, numai ca să arate că, pentru cel ce are nădejde, acestea n'au nici o importanţă.

De unde o dualitate, aşi zice o duplicitate, de atitudine, a lui Sterian, în pregătirile asle de moarte. Aci nădăjduieşte intens, dramatic; dincolo-lăsîndu-ne să subînţelegem persistenţa nădejdii- nu se mai ia în serios. Se joacă.

Călăuză la răspîntii ascunse ale vieţii duhovniceşti, cartea lui Paul Sterian nu va rodi decît pentru acei care şi-au săpat sufletul mai mult decît de-o adîncime de lopată.

Mi-e prea drag altarul pe care'l zideşte, în suflete, Sterian şi sunt prea intresat de autenticitatea experienţei asle, ca să nu-i semnalez, depe acum, dualitatea inspiraţiei din care-i e făcută poezia:

"Din cojile versurilor iese carnea fructului oprit
Sau diamantul clar prin care însuş dumnezeu a privit".
(Predoslovie)

Nădăjduiesc să reviu, cîndva, cu amănunte.

Înmănunchiînd acuma judecata noastră asupra acestui triptic socotim:

1. Că după valoarea lucrurilor pe care le pîndesc detectivii: Îngerii lui Sterian primează asupra ideilor lui Eliade şi acestea asupra stărilor lui Sebastian (pentru care starea de har e

numai o consolație sensibilă, minoră).

2. Că Sterian şi Sebastian sunt închişi într'un acelaş cerc de probleme: moartea, fiecare cu atitudinea lui; în vreme ce Eliade plutește, ca temă, în divagații.

3. Dimpotrivă, Eliade şi Sebastian încheagă în volumele lor atitudini unitare; în vreme ce Sterian se despică în două atitudini contrare.

Rezultă de aci:

1. Că volumul lui Sebastian închide, singur, o realizare deplină a intenției de a comunica cetitorului un conținut sufletesc precis.

Pentrucă unește şi identitatea de atitudine şi cea de conținut.

Dar conținutul e minor.

2. Că, în volumul lui Sterian, trebuie căutat aurul curat din creuzete şi ciurucurile aruncate peste bord.

Numai astfel, se poate lua contact cu cuprinsul esențial al cărții.

Operația nu e prea grea. E vorba de exclus doar simularea.

Dar atunci, dai de aur curat.

3. Că spre a putea folosi "Soliloquiile" lui Eliade, altfel decît ca o lectură plăcută, trebuie ca cetitorul să mediteze, pe compt propriu, fiecare idee şi s'o ducă pîn'la capăt. Adică să încerce să reconstituie locul geometric, planu comun al tuturor acestor teme şi idei, astfel spus: sistemul metafizic al lui Mircea Eliade.

Numai atunci te poți pronunța asupra lor.

Şi lucrul acesta va ispiti pe cineva, desigur.

Gândind în expoziția lui Marcel Iancu. ASCENSIUNE

– Mircea M. Vulcănescu –

Cuvântul, ANUL AL VIII-lea. – No.2452, joi 18 februarie 1932

Rândurile de față nu alcătuiesc o critică de artă. În artă, nu mă pricep. Meşteşugul transpunerii plastice: îmbinarea ițelor lumii prin linii sau prin forme, prefacerea formelor prin linii şi culori, iscarea liniilor din formă şi culoare – îmi sunt străine. În răstălmăcirea vedeniei prin prisma meşteşugului, mă simt mai curând nepriceput, anarhic.

În măsura însă în care textul e pretext, în care arta e un semn, un ieroglif, o cheie, o batistă fluturată de vânt, picată ca un înger alb de ceară, un ac însăilând în abstract îmbinarea gândurilor mele, - stau adesea să trăiesc în basm, în vis, în rugăciune, cu semnele de culoare sau de piatră.

Aici am venit ca pentru drum. Un drum care urcă drept în sus. Pierdere de balast. Zbor. Uşurare. Salt cataliptic în înălțimi, unde rămâi. Cometă, sau elicopter? Astru, sau maşină? Greu de spus. Însă Zenith. Ascensiune verticală. Ridicare pe labele de dinapoi. Plecare către Acropolă. Drumul porneşte de la numărul 16: „Vestigii". Prima treaptă. Imbarcaderul pentru saltul în necunoscut, peste apă. Un şantier în care nu se aud ciocane. Pictorul a plecat. A rămas schela. Un tors neisprăvit, un trup din care sufletul a zburat, şi o coloană de pe care albul stă gata să cadă ca o coajă, profilează în zadar virtualitățile sortite neîmplinirii.

Corabia lui Caligula, nemişcată, ieşită goală din smârcurile de la Nemi, străjuieşte – martor impasibil – laguna fără adâncime. Albastrul, aminteşte pe Tiepolo. Şi poate, aluzie subtilă, trei culori: roş, alb, albastru. Şi obsedant, gândul pârvanic: „... moare şi marmura de rănile vremii. Moare şi sufletul ei, de neînțelegerea oamenilor".

Oprire, de parcă s-a rupt firul vremii. Ce să se mai întâmple dar în spațiu? Trupul înțepenit în aşteptare începe să desluşească dincolo de văz. Culorile stau gata să cadă sau să zboare. Şi gândul, ax ordonator de forme, se înalță, se purifică, bate din aripi. Încremenirea oricărei năzuințI. Calm plat. Albatros împuşcat, sufletul pluteşte ca o corabie de jucărie pe

apă, cu pânzele dezumflate.

E atâta impresie de calm definitiv, de bizantin static, de Veneție nepoetizată, că-ți vine să te-ndrepți către moarte, cum te-ai îndrepta către stăpâna casei și să-i spui: „Cât ești de fermecătoare, Moarte. Cât ești de curtenitoare și de gingașă cu aleșii tăi. Cât e de cald, cât e de bine să te simți invitat de tine, dacă știi..."

Ce-a vrut? De ce-a plecat? De ce n-a căzut pradă farmecelor care mă cuprind? Un singur semn. Dar sunt semne, adevărate lanțuri pentru gând și semne, ciocane pentru lanțuri. Descătușare e aici intuiția că senzualitatea e monstruoasă. Dovadă numărul 4. Și e generatoare de tulburări și de neliniști. Pe când gândul, numărul, spațiul abstract e static.

Dar ce eforturi până să ajungă ochiul să vadă linia care nu înșală. Culoarea-i ispită și forma e mag. Mai întâi, descompunerea luminii: vedenii străluminate, aquatice, marine, biciclete care despică aerul în vânt, vânt care risipește rufe pe frânghie, arcade ce ni se deschid brusc în cap, peripeții în țări sălbatice, șantiere noi, desfacerea mesei de lucru în elementele ei plane, aventuri cu oameni, cu locuri și cu linii. Chipul nevestei pictorului, ispitind medieval în zodii, luna, de soarta noului Hans Pfall. Și apoi cristalin și pur: jocul de linii.

După o călătorie circulară prin văzduh – în care sufletul a lepădat pe rând câte-o piele-n fiecare vamă – aterizăm pe o platformă imaterială (32). Am ajuns. Regăsim schela de la numărul 16 într-o nouă viziune, de astă dată dezbrăcată de orice moment „existențial", esență spațială pură. Filtrul de oglinzi al gândului vampir a distilat culorile, le-a absorbit una câte una, ca și cum ar fi fost picături de sânge și nu a lăsat să treacă până aici decât proecția, spectrul. Lucrul a rămas spațial, abstract, geometric, dincolo de văz, dincolo chiar de ritmul vibrator, farmec specific al zonelor intermediare, „paludate", prin care am ajuns până aici. Sufletul, corabie cu pânze străvezii, cuget pur, odihnește acum pe șantier, pură intenție constructivă. Pe el îl așteaptă pictorul. Nici pasta. Nici lumina. Sufletul. Pe el îl încheie ca un dulgher, în îmbinări măiestre de arcuri și de unghiuri, ispitind morții sensuri noi din fiece coșciug.

Și sensul acestei evoluții ni-l dezvăluie „dolmenul" (20), uriașă construcție masivă de planuri și de perspective menite ca să vecinicească omel, să nu-l lase destrămat în fața morții, a senzației efemere. Ci dolmenul se cheamă gând, cuget, cuvânt, vecinicie.

Eupalinos, Arhitect de gânduri. Dănțuitor pe frânghie. Mag orb. Nebun extatic. „Oul dogmatic" al lui Barbu plutește la el acasă, abstract și vid, peste ape, cu albușul imaculat, Leon Paul Fargue urcând la cer pe-o scară atârnată-n vânt.

Rubrica plastică. România în fotografii

– Mac Constantinescu –

Cuvântul, ANUL AL VIII-lea. – No. 2453, vineri 19 februarie 1932

De o săptămână s-a deschis în Sala „Ileana" de la Cartea Românească cea de-a doua expoziție turistică organizată de Subsecretariatul Presei și al informațiilor. Salutăm și de această dată cu toată căldura inițiativa strălucită care face să dezvăluie publicului comorile de frumuseți ale naturii și ale artei, reținute din pelicula sensibilă a fotografiei. Planșe mari, de o execuție într-adevăr artistică, îmbracă panourile Sălii Ileana în podoaba prețioasă a imaginilor românești fixate în aspectele cele mai frumoase și mai caracteristice. Pitorescul peisagiului muntos cu vestmântul alb al zăpezii, întretăiat de arabescul crengilor încărcate de chiciură, vaste întinderi unduioase, în care omul se reduce la un bob de neghină, culmile pleșuve și străfulgerate de furtuni „Negoiul", „Omul", „Babele", „Piatra Craiului", „Ceahlăul" cu poalele în verdeață și creștetul în nouri, profilul de sfinx al unei stânci enorme, fixat în haosul înălțimilor, păstrează în fotografie toată puterea evocatoare și tot prestigiul măreției inițiale. De la munte, panoul ne poartă în ambiața legănată din preajma Dunării și de pe

malul mării. Sclipiri de oțel spintecă imaginile răsturnate de unde porțile de fier au fost surprinse în toată tumultoasa lor grandoare; cetățile dunărene își răsfrâng chipul pe luciul fluviului, malul mării ne apare în clișee succesive: incult, pitoresc și pieptănat de civilizație. Râpele coastei de argint, spălate de soare și de valuri, minaretul pitoresc al Balcicului și „Stella Maris", apoi baza navală a portului Constanța cu monștrii de oțel, ferecați de cârligele debarcherului, amintesc toată poezia sărată și verde a iubitorilor de orizonturi nesfârșite. Pământul îmbrățișează omul. Gospodarii de țară cu prispă și stâlpi sculptați, cu porți monumentale meșteșugite în lemn, cu fete frumoase și flăcăi isteți, cu mame tinere, grațioase madone rustice, cu moșnegi sfătoși și babe înțelepte, apar surprinși de obiectiv în aspectele lor de toate zilele, cu mișcări și atitudini necontrolate și neintimidate de prezența aparatului. Mai departe, bisericile maramureșene, își înalță către cer interesanta lor arhitectură născută din bardă și credință, alături de mânăstiri îmbrăcate în horbotă de sfinți. Troțele apar superbe în anonimatul țintirimului de țară. Odoarele bisericești, prinos voevodal, își presară argintul și perlele pe hârtia sensibilă. Icoane prețioase, prezentate la mărime naturală, spre a li se desluși și mai bine meșteșugul faurilor, îmbrăcăminte de evanghelie cu reliefuri desprinse parcă din „Poarta Paradisului" a florentinului Guilberti. Aerul sfânt brodat de domnițe în sârmă și nestemate pe taftaua grea, ne facesă retrăim în fotografi, emoțiile rare. Castele cu renume și palate de cultură se înscriu în peisaj de verdeață sau în fundal de oraș, simbol de continuitateîn dinamismul vieții.

Cunoașterea țării are un înțeles adânc care depășește cu mult cadrul de agrement al turismului. Așa cum se prezintă expoziția de fotografii, constituie un important recomfort moral și-l considerăm prin felul său de superioară intuiție, un singur și infailibil mijloc de propagandă. D-l *Alexandru Bădăuță,* șeful seviciului de Fotografie și Publicațiuni al Subsecretariatului Presei și organizatorul efectiv al expoziției „România în fotografii", ne-a dat încă o dată prilej de admirație pentru destoinicia prezentării unui material documentar atât de vast și de divers. Puțini dintre miile de vizitatori ai expoziției care admiră comorile de poze atârnate pe pereți, își vor fi dat seama de munca extraordinară ce se desfășoară în secția condusă de D-l Bălăuță în deplasarea pe teren pentru alegerea motivului și timpul pierdut în adăstarea momentului prielnic, când lumina și umbra se vor pune de acord să impresioneze în mod eficace sensibilitatea rece a aparatului fotografic. Apoi, lucrul de laborator al tehnicienilor hotărâți să forțeze la maximum posibilitățile fotografiei pentru obținerea efectului artistic dorit.

Am socoti, dacă mijloacele ar permite-o, că propaganda înfăptuită de actuala expoziție, asupra succesului căreia e de prosos să mai insistăm, să nu se mărginească numai la publicul capitalei. O înjghebare de expoziții volante în centrele mai importante ale țării, însoțite de conferențiari autorizați ar aduce foloase reale, penttru întărirea sentimentelor ce fiecare român trebuie să le aibă pentru solul patriei. În străinătate se pare că de câtăva vreme a început să se lucreze activ la o difuzare a documentelor fotografice și a publicațiilor. Secția D-lui Al. Bădăuță din Secretariatul de Stat al Presei a răspândit în cursul anului 1931, în țară și în străinătate, 14805 fotografii, 375 de diapozitive și 40 de filme documentare. Iar dintre publicații despre România 1439 în românește, 3143 în limba franceză, 3761 în limba emgleză, 324 în limba italiană și 227 în limba germană. Laboratorul secțiunii și-a sporit în cursul anului trecut colecțiile sale cu 16837 copii fotografice format 18/24 și 1046 de mărimi până la dimensiunea de 80/100. Cifrele controlate de noi la Subsecretariatul presei vorbesc de la sine.

Publicațiile și fotografiile s-au distribuit în genere ziarelor și personalităților străine. În țară s-au dat în primul rând presei și într-o măsură mai mică, în scopuri de ajutor și culturale. Tot anul trecut a fost organizată și expoziția de fotografii cu caracter de propagandă turistică în Sala Librăriei de Stat (Fundația Carol), a doua în importanță după cea de la Poznań – Polonia. Materialul din actuala expoziție este completarea celui expus la Camera Deputaților cu prilejul Conferinței Uniunii Interparlamentare, organizată pentru parlamentarii străini. Pentru toate aceste manifestări, Secția de Fotografii a publicat literatura necesară fiecăreia: afișe, placate, cataloage etc. În plus, a supravegheat, furnizând tot materialul necesar unui pliant în limba Franceză al orașului București. Tot acest material auxiliar se află de asemeni expus în actuala expoziție, în vitrine orizontale.

Activitatea rezultată din mica noastră cercetare ne face să avem cele mai optimiste

nădejdi pentru propaganda atât de necesară țării noastre în streinătate, iar Expoziția de la Sala Ileana este o izbândă binemeritată a eforturilor și bunelor intenții ce animă pe muncitorii neobosiți ai Secției de Fotografii și Publicațiuni din Subsecretariatul de Stat al Presei.

Salonul oficial

– Mac Constantinescu –

Roma, Mai 1932

Curentul VIII 2547, 26 mai 1932

Întâmplarea face să primesc la Roma ştirile atât de triste în legătură cu Salonul nostru oficial. In oraşul cuprinzător a atâtor straturi suprapuse de civilizaţie şi de mare artă şi oficialitate este infinit mai dureroasă.

Se zvoneşte despre desfiinţarea Salonului Oficial, întemeiată pe divergenţe de criterii estetice.

N-am văzut Salonul Oficial 1932 şi nu-mi pot face o idee prea precisă asupra aspectului şi al nivelului său artistic. (Se spune că actualul salon ar păcătui mai ales din cauza unei aranjări defectuoase a lucrărilor de artă). Suntem de acord, că expoziţia acestui an, să se fi prezentat la sub nivelul normal; totuşi, cu toate lipsurile sale, nu ne putem obişnui cu ideia totalei suprimări a Salonului din viaţa anului plastic.

Cu vreo doi ani mai înainte, analizând structura Salonului nostru Oficial, printre altele ne mărturiseam dorinţa unei colaborări a tuturor artelor în cadrul şi cu ocazia acestei manifestări artistice, dorinţă utopică, cu atât mai puţin cu cât putuse fi primită cu entuziasm şi realizată în toate centrele mari de cultură.

Graţie unui asemenea ansamblu de manifestări, se creiază directive din care şi ţara şi publicul iniţiat în tainele efortului artistic contimporan nu au decât de profitat. Aşa se face în Franţa, în Germania cu prilejul marilor expoziţii colective, aşa se face în Italia la Veneţia, la Florenţa, la Roma unde actualmente, în impozantul Palat al artelor moderne, se prezintă fără sfială cele mai recent descoperite opere de artă antică, alături şi în acelaşi timp cu lucrările secolului al XX-lea.

Referindu-se la noi, nu ne-am făcut niciodată prea mult iluzia unei rapide înfăptuiri a acestui ideal, însă am nădăjduit întotdeauna într-o stare de continuu progres, având mai ales în consideraţie faptul că literele şi artele sunt exponenţii cei mai reprezentativi ai unui popor, gradul său de civilizaţie măsurându-se în special după atenţia pe care ştie s-o dea pentru o bună desvoltare a acestora.

Nu este pentru prima dată că popoare poate mai puţin înzestrate decât al nostru reuşesc, graţie unui efort organizat, să se evidenţieze, de multe ori chiar în dauna noastră. Un exemplu de actualitate l-am găsi în grandioasa expoziţie bienală din Veneţia consacrată artei moderne internaţionale, în care toate popoarele europene îşi au pavilionul definitiv clădit în spaţiul expoziţiei din Grădini Publici, afară de România, care nu a găsit necesar să consacre artei cei un milion şi jumătate de lei, cât ar fi costat construcţia acestui pavilion, pe terenul oferit gratuit de Italieni. De menţionat faptul că Ungurii şi-au trimis la această

expoziție câteva sute de lucrări datorite celor mai tinere şi mai talentate valori reprezentative ale plasticei lor moderne, făcând astfel din pavilionul lor unul dintre cele mai cercetate de miile de vizitatori ce se perindă zilnic.

Ultimii ani de greutăți multiple au influențat, cum era şi firesc, într-o anumită măsură producția plastică românească. Am văzut eforturile eroice pentru menținerea prestigiului artistic din partea unora cari nu ştiau la prânz cum îşi vor soluționa cina şi cari au trecut iarna în mansarde neîncălzite.

Salonul Oficial, prin subvenții mereu amputate, renunțase de mult la rolul de mecenă efectivă a plasticei româneşti. Rămânea artistului partea cea mai platonică, mângâierea, mândria conştiinței de a fi contribuit cu străduința talentului său, în această consacrată prezentare colectivă, la mecanismul viu care se numeşte arta română contemporană.

Expozițiile particulare, colective sau individuale, oricâte merite vor avea, nu pot ajunge prestigiul unui Salon consfințit de Stat, însă organizat aşa cum s-ar cuveni.

Desființarea Salonului Oficial, în afară de săgeata otrăvită înfiptă în susceptibilitatea atât de cunoscut vulnerabilă a artistului, ar mai însemna şi o lovitură dată artei româneşti în general, care în anii de după război a dat dovadă (oridecâteori i s-a cerut) de o forță în continuă ascensiune şi pe care nu momentul de față ar trebui să o întrerupă. Compensația încurajării artei prin cumpărături făcute la expoziții particulare este foarte puțin îmbietoare, mai ales din pricina oscilațiilor neegale ale balanței criteriului de judecată. În anul plastic ce se închide acum am asistat, nu fără îngrijorare, la irosirea lăudabilelor eforturi colective, de calitate artistică unanim recunoscută, menite să dispară atât din pricina neptinței materiale a publicului de a-şi mai permite luxuri estetice, cât şi din pricina indiferenței oficiale.

Starea precară a artistului şi deci a artei, din ultimul timp, am semnalat-o în nenumărate rânduri.

Prin distrugerea Salonului Oficial dispare şi această sămânță de stimulent, atât de necesară creației artistice, mai ales că nu ne putem plânge de exces de ambianță artistică. Am dori din toată inima ca stolurile zvonurilor rele să se risipească ca să putem şterge şi noi din suflete umbra îngrijorării şi să continuăm să privim cu încredere viitorul artelor plastice cari, în pofida miilor de piedici, se încăpățânează totuşi să trăiască.

Cultură şi organizare

– Cezar Petrescu –

Curentul, nr. 1891, Miercuri, 10 Mai 1933

A avut o soartă nemeritată proectul pentru organizarea culturii. Adus în desbaterea Senatului la încheerea sesiunei parlamentare, în atmosfera turbure şi pasionată de peripețiile afacerii Skoda, torpilat de mai urgenta legiuire pentru modificarea conversiunei, proectul a slujit țintă de atac pentru săgețile d-lor N. Iorga, Nistor şi Ştefan Ioan, A fost apărat cu toată energia de ministrul instrucțiunei publice, ctitorul acestui proect de organizare, profesorul Dimitrie Gusti şi de cărturarul de înaltă ținută şi probitate care e profesorul C. Rădulescu-Motru. Pe urmă nimic. A venit precipitarea evenimentelor şi discuțiilor pe pe alt tărâm, strămutând pe al doilea plan aceste preocuări şi amânând înfăptuirea unei idei – pe care ne sfiim s'o socotim grandiosă – pentru alte împrejurări mai propice.

O amânare nu înseamnă însă o înmormântare.

S'o sperăm.

Şi fiindcă problema o socotim crucială pentru destinul poporului românesc mer vitregit întru cât priveşte cultura norodului celui mare şi mult, cât şi condiţiilor de creaţie a celor puţini dar unşi cu harul creaţiei, nu mi-se pare nici prea târzie, nici deplasată, reluarea discuţiei. E chiar de mirare şi e fără îndoială de condamnat, că un asemenea proect nu s'a bucurat de cuvenita luare-aminte a confraţilor întru scris cotidian şi întru scris literar.

Pe lângă toţi a trecut făgăduiala unei înfăptuiri depăşind orizontul strâmt al reformatorului hipnotizat de efectul electroal şi imediat. Ea n'a provocat nici măcar curiozitatea celor care trăesc prin carte şi pentru carte, prin artă şi pentru artă, prin cultură şi pentru cultură. E o absenţă dela datorie dovedind o jalnică desolidarizare a factorului de craţie şi de cultură, de înseşi problemele creaţiei şi culturei.

Cu riscul deci de a violenta această pasivitate vinovată, ne propunem a desbate problema pe toate faţetele într'un ciclu de însemnări având sucesiv ca obiect: cultura şi organizarea culturei, cultura şi demagogia culturală, cultura şi păduchii culturali, cultura şi politica, cultura şi poporul.

Proiectul pentru organizarea culturii care pe deoparte a deşteptat atâtea adversităţi şi a lăsat impasibile pe de altp parte atâtea categorii direct interesata, nu este fructul unei improvizaţii. Spre onoarea profesorului Dimitrie Gusti şi spre reabilitarea unui vechiu năraval pîmântului, ne-am aflat de astădată în faţa unei chibzuite şi rare împletiri de aspiraţii, dacă le putem numi aşa, ideale, cu o îndelungată experienţă şi practică de organizator. Principiile reformei au fost discutate pe larg la Insitutul pentru reforma socială încă din anult 1929. Au participat atunci toţi factorii noştri de cultură. Volumul în care s'au aflat adunate aceste opinii cu toate considerentele de ordin general şi cu soluţiile respective, constitue unul din cele mai importante documente ale timpului. Încă de pe atunci, directorul Institutului social român şi actualul ministru de instrucţie, încheind acel ciclu de conferinţe asupra ueni politici a culturii, a rezumat într'o substanţială concluzie modalitatea trecerii dela idee la fapt şi a întocmit paralel un proect de lege publicat în „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" din 1929, pag. 355 şi rum. Ne aflăm aşa dar în faţa unor soluţii de mult cugetate şi desbătute.

În aceste condiâii, apare cel puţin ciduată înverşunarea oratorilor din Senat, care s'au năpustit asupra proectului de organizare, căutându-i vină, ba în intenţia de a împuţina rostul şi activitatea „Casei Şcoalelor", ba în crearea aceluui Senat cultural de o netăgăduită importanţă, ba în bifurcarea serviciilor, diferenţiând răspicat producţia ştiinţifică, literară şi artistică, de serviciul răspândirii culturii în popor.

Dar nimic mai firesc ca această preocupare de a diferenţia atribuţiile şi de a le coordona printr'un supra-organ de armonizare. Societăţi culturale există, slavă Domnului, mai multe chiar decât îşi imaginează cetăţeanul. Unele active, altele figurând numai cu numele, unele dispensându-se complect de concursul statului, altele întemeiate numai pentru a suge din ţâţa bugetuui. Le ştie cineva? Le-a numărat cineva? Proectul de lege dispune o inventariere a lor. A tuturor: biblioteci, muzee, teatre, coruri, instituţii culturale, publicaţii, etc. Etc. Toate cu activitatea coordonată mai întâi local şi regional, pentru a curma o stare anarhică, şi mai apoi cu activitatea armonisată de acel „Senat cultural" care va să dea o unitate de acţiune frţelor şi iniţiativelor disparate.

E utopic? Orice pretenţiune de organizare pare utopică într'o ţară unde spiritul de improvizaţie a fost ridicat la rangul de principiu în gospăre care şi în politică, în economie ca şi în finanţe, în învăţământ ca şi pe câmpul de război. Cu o subtilă şi discretă dojană la adresa acestei tradiţii, în expunerea sa de motive, ministrul instrucţiei n'a căutat să ne servească numai exemple din organizaţiile culturale apusene, ci ne-a invitat să întoarcem ochii la vecini. La tot ce-au ştiut să organizeze Cehoslovacii; la roadele societăţii pentru îmbunătăţirea şi înfrumuseţarea satului din Bulgaria, la formidabila mişcare din

Iugoclavia de sub conducerea doctorului Stampar şi chiar la strălucitele creaţii culturale turceşti: „Türk Ogeak". Această grijă a statului pentur aşezămintele spirituale e dictată de semenle vremii. Numai aşa se poate garanta o bună stare materială şi o solidaritate socială, înălţând nivelul spiritual al materialului uman. Prin ce mijloace? Vom căuta să stabilim, pe rând.

Un eveniment cultural. Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială. Anul X Numerele 1-4 987 pag. 500 lei

– Dragoş Vrânceanu –

Curentul, nr. 1799, Sâmbătă, 4 Februarie 1933

Ultimul volum al acestei mari reviste de specialitate e extrem de interesant prin materialul monografic rezultat din cunoscutele campanii de studii făcute în fiecare and de d. prof. Gusti şi elevii săi la sate, material care ocupă peste 500 pagini din volum. În afară de numai câteva studii de acelaş fel publicate de revistă în anii trecuţi (H. H. Stahl Contribuţii la problema răăşiei satului Nerej. Arhiva 1939 Nr. 1-3), de o publicaţie separată, "Sociologia şezătorii„ de D. C. Amzăr, şi de o comunicare la Academie făcută de prof. dr. Fr. Rainer: "Cercetări antropologice„ asupra locuitorilor unui sat (Nereju-mare) din ţinutul Vrancei„ rezultatele aşteptate de multă lume ale acestei activităţi monografice a d-lui prof. Gusti sunt puse pentru întâia oară într'un număr mai mare la dispoziţia publicului. De-aceia acest volum trebue să aibă menţiune spicială. Nu ne îndoim că se va face în aşa fel ca să fie cât mai răspândit în ţară. Învăţătorii de ex. care au urmărit activitatea Institului social pe această temă, nu mai din ziare, sunt plini de o curiozitatea intensă asupra rezultatelor ei. În orice caz e sigur că, cu cât rezultatele sociologiei monografice vor fi mai răspândite cu atât vor recolta mai multe foloase. Caracterul acestei ştiinţe este de aşa fel că ea nu poate fi rezultatul unui proces exclusiv de specializare. Acei ce compun "şcoala românească de sociologie„ cum cu dreptate numeşte d. Mircea Vulcănescu ansamblul oamenilor şi studiilor de sociologie dirijate de d. profesor Gusti, sunt specialişti şi într'un sens tehnic, îndrumător. Pilda deplină o dă însuşi d. prof. Gusti.

Aceste consideraţii asupra constituirii concrete a sociologiei ne duc la o alt observaţie. În ceeace, în aceşti ultimi şapte ani de activitate a Institutului social a făcut d. prof. Gusti, e vorba de o ştiinţă nouă. Problemele ei se pun după un plan pe cât de sistematic pe atât de ingeninios. Sistem şi ingeniozitate, acestea sunt trăsăturile acţiunii monografice. E vorba de o ştiinţă nouă care se sustrage presiunii abstracte a ştiinţei occidentale. Cu supleţea care-i e caracteristică d. prof. Gusti reuşeşte să ajungă la acest lucru. Desigur e vorba de o trăsătură caracteristică a sistemului sociologic al d-sale. Acesta apare ca o vastă formulă aplicativă, (cfr. de D. Gusti p. 315-322 în "Omagiu profesorului C. Rădulescu-Motru„) originală, verificată apoi în detaliu printr'o acţiune de studiu conformă.

Astfel că, avem pe deoparte principiul ştiinţei, pe de alta rezultatele ei pe teren; între acestea, notele variate de interpretare ale elevilor, caree uneori aruncă o lumină revelatoare asupra directivelor spiritualiste care stau la baza acestei sociologii. Spiritul de erudiţie se converteşte de dea'ntregul în caracterul inedit al cercetărilor.

Arhivele monografice sunt rezultatul unei sforţări colective, unei colaborări strânse între profesor şi elevi. Înăuntru aparatului metodic inteligenţa liberă a lucrat cu atât mai multă aplicaţie cu cât aripile îi erau acoperite de munca colectivă a echipei. Simpla citaţie a titlurilor capitolelor de viaţă socială studiate pot da simţul unei arzătoare curiozităţi celui căruia cât de puţin i-a sclipit în inimă dorinţa de a şti mai bine şi ceva mai mult din ceea

ce se petrece în interiorul vieții sociale țărănești. „Aspecte ale procesului de orășenizare a satului Cornova" de A. Golopenția, „Caracterul devălmaș al familiei nerejene" de Xenia C. Costaforu și H. H. Stahl, „Individ și societate în satul Fundul Moldovei" de Traian Herseni, „Prolegomene la studiul morfologiei economice a unui sat" de Mircea Vulcănescu, „Ceramica populară" de Mac Constatinescu, „Jocurile din comuna Fundul Moldovei" de Floria Capsali, „Contribuții la problema gustului popular" de N. Argintescu etc. sunt dintre acestea.

Campaniile monografice au avut aerul, mai mult decât al unor reci manifestații științifice, al unor simposeaone rustice la care au luat parte și persoane străine echipei sociologice, ca poetul Adrian Maniu și d. Pamfil Șeicaru. După mărturisirea monografiștilor (vezi capitolul „Șapte ani de studii monografice" de Traian Herseni), țăranii nu s'au simțit niciodată jenați de prezența în mijlocul lor a unor oameni perpetuu preocupați de ei. Atmosfera imprimată de d. prof. Gusti grupului de studiu, de voioșie și familiaritate perfectă cu lumea, a servit și ca o adevărată tactică.

Avem indicii semnificiative de spiritul în care monografiștii s'au apropiat de țăran, spirit nu mai științific și de inteligență, ci convingere de a se afla în fața unui capitol de viață bogat în valori, dragoste și înțelegere largă a legilor de joc ale vieții țărănești. Un astfel de indiciu este răspunsul pe care d. Anton Golopenția îl dă în ultimul număr al revistei „Azi" unui articol politic și sociologic pe marginea romanului lui Cezar Petrescu „Comoara regelui Dromichet" semnat de Petre Pandrea. E vorba de principiile și concluziile politice pe care acesta din urmă le trage din analiza structurii unui sat, descris de Cezar Petrescu, în evoluția lui contimporană. D. Anton Golopenția, cu spirit competent în judecarea structurii complexe a satului românesc în contact cu fenomenele civilizației, motivează și susține viziunea autonomă a romancierului în fața spiritului de interpretare al unui temperament politic ca al lui Petre Pandrea; țărănimea cu care d. P. Pandrea operează în discuție e un simplu concept. Asemenea în aceiași revistă „Azi" (Nr. 5) sunt semnificative rândurile d-lui H. H. Stahl „În amintirea unui popă Șerban din Vrancea", popă care luptă cu succes în veacul trecut pentru desrobirea Vrancei de sub stăpânirea unui mare boer domnesc, și a cărui istorie e demnă în adevăr de a fi conoscută de multă lume.

Sociologia care se constituie la noi are o dublă poziție creatoare, această poziție îi dă un caracter specific: e pe de-o parte o știință pentru reforma socială, și pune pe de altă parte prolegomenele filosofiei culturii noastre pe o bază mai largă decât alte curente.

O astfel de filosofie n'ar putea fi niciodată învinuit de „sociologism", cum o alta e de „ortodoxism", pentrucă sociologia e un studiu, nu o atitudine. Orientarea spirituală diferită a membrilor școalei românești de sociologie dovedește de altfel acest fapt. De-aceia se deduce că sociologia la noi, spre a se menține într'un echilibru perfect de obiectivitate, nu e o știință radicală a sociatății noastre în măsura în care e un pivot de orientare al disciplinelor care studiază această societate.

Așa cum se prezintă, ea e una din manifestările cele mai frumoase ale actualității noastre culturale și va fi o contribuție originală și specifică a științei românești, a cărei istorie filosofică ar trebui făcută, și la a cărui consolidare au contribuit cele mai importante școli literare istorice și filosofice românești și cele mai distinse spirite ale veacului al XIX-lea și ale acestui veac, ideal pe care l-am putea intitula, cu un cuvânt luat din atmosfera zilei, dar cu o sferă diversă: țărănismul. Țărănismul este la noi o doctrină a unor determinate partide politice, este apoi o stare de fapt a vieții sociale de care țin seamă toate partideleși clasele sociale, și este încă un ideal al culturii românești prin mijlocul căruia noi suntem creatorii unor date de speculație socială și spirituală specifice și tipice, care făcute cunoscute lumii europene ar produce reacțiuni spirituale, de esență universală.

Acestui ideal servește profesorul Gusti cu mijloacele pe care i le oferă știința timpului, o inteligență superioară și dragostea de patrie punându-l în rândul marilor noștri profesori.

Sărbătorirea d-lui D. Gusti

– Camil Baltazar –

România literară, Nr. 53, An II, Sâmbătă, 18 februarie 1933

Nu-mi pot ierta că în relațiile mele cu d-ul Gusti am debutat prin a-i cere un serviciu. Am ştiut lucrul ăsta pregnant şi bine în clipa când părăseam, după ce vizitasem pentru întâia dată interiorul suav şi somptuos din strada Maria Rosetti.

Pe atunci domul Gusti nu era încă ministru şi nici nici nu bănuiam că va fi vreodată. Era numai sociologul de prestigiu şi circulație, şi insul creator, realmente harnic şi creator într-un domeniu unde marii „culturaliști" sunt abia niște sărmani aflători în treabă.

Şi, cum spuneam, am debutat din nefericire în relațiile mele cu d-ul Gusti prin a-i cere un serviciu. Abia după ce am coborât scările locuinței sale, tulburat de rara suavă umanitate ce se degajă din insul său social, şi de felul de aleasă occidentalitate cu care m-a ştiut primi, am avut o părere de rău.

Simțeam că relațiile mele cu acest admirabil suflet trebuia să se întâmple sub o zodie gratuită, ca un comerț egal de la inteligență la inteligență.

Aşa cum s-a întâmplat ieri, salutar şi reconfortant, cu acel admirabil Lovinescu al „Sburătorului" activ, cu Lovinescu dintre albastrele ceasuri de la 4 la 6, aşa cum se întâmplă astăzi cu Arghezi, Rebreanu, Camil Petrescu, Ion Barbu şi G. Călinescu.

În situația însă în care m-am găsit, a fost în efuziunea mea din clipa când am aflat în omul din fața mea un optimist cald şi activ, şi o personalitate de o superioară şi reconfortantă savoare - a fost. zic, o jenă. Jena omului care simte că în situația stupidă în care îşi inaugurează relațiile, un filon interior şi suav s-a arătat.

După ce părerea de rău de a nu mă fi putut prezenta profesorului Gusti în altă lumină s-a consumat, am sperat totuşi că se va ivi într-o bună zi prilejul să pot provoca o reabilitare.

De atunci m-am mai împărtăşit, şi de aproape şi de departe, adeseori de grația şi amiciția d-ului Gusti, dar prilejul nu s-a ivit.

Dimpotrivă. Din nefericire pentru mine, profesorul Gusti a fost chemat să conducă treburile în fruntea unui minister unde se dă aşa de bine cu locul şi cu misiunea sa, că ar putea fi numit ministru perpetuu. Poate că niciodată de când există acel minister un om nu s-a îmbrăcat mai firesc şi mai adevărat cu calitățile personale şi cu sensul istoric al momentului care să-l îndreptățească la locul pe care îl ocupă.

Nu sunt acestea vorbe ieftine de gazetar. Nu sunt gazetar şi nu obişnuisc să laud de circumstanță miniştri.

Dar pentru mine numirea aceasta a însemnat tocmai îndepărtarea posibilității de a mă putea întâlni din nou cu omul minunat cunoscut într-o după amiază în casa din strada Maria Rosetti. N-aş fi dorit să importunez bunăvoința ministrului Gusti, din sentimentul de a nu-l face să creadă că dragostea mea din metal autentic pe o față are şi un revers de medalie cu rugină de interes.

Şi am evitat astfel să dau ochii cu omul care mă servise şi mă fermecase într-un moment când n-avea niciun motiv să mă farmece şi să mă servească. Am evitat aşadar să-l importunez pe ministrul Gusti fiindcă în cochilia mea intimă de fragilități şi amintiri de reală frumusețe şi valoare umană păstram cu căldură imaginea unui om de suavă înaltă ținută sufletească, de minunată şi binefăcătoare civilitate. Şi fiindcă simțeam că nu această rezervă şi tăcere este relația firească dintr noi am transcris, în rânduri puține, această prietenie şi dragoste de departe, care erau destul de autentice ca între slovele lor să fi rămas toate amprentele stângăciei şi sincerității. Şi i-am trimis aceste rânduri ministrului.

TRAGEDIA D-LUI GUSTI

– Liviu Rebreanu –

România literară, anul II, nr. 55, 4 Martie 1933, p. 1

De multă vreme Ministerul Instrucției n-a avut un titular mai chemat ca azi pe d. D. Gusti. De aceea, apoi, de multă vreme un ministru al instrucției n-a fost primit cu atâta încredere entuziastă ca d. D. Gusti. Diferitele categorii de dascăli și preoți, pe care d. Iorga izbutise să le răzvrătească treptat sau repede, pe toate, s-au strâns spontan și instinctiv în jurul d-lui Gusti, adevăratului om al școalei și al culturii.

Într-adevăr, d. Gusti n-a devenit ministrul instrucției prin hazardul combinațiilor politice. Era sortit să ajungă în fotoliul lui Haret; îl indicau toate preocupările sale, în care primul loc îl ocupa politica culturii văzută poate întâia oara în România, cu toată obiectivitatea științifică, un vast ansamblu în care străduințele școalelor și ale artelor se împletesc întru același rezultat final – o cultură națională originală, bogată, răspândită până în cele mai umile așezări românești.

Elanul organizator al d-lui Gusti a stârnit speranțele cele mai calde, în ciuda scepticismelor mărunte ce întâmpină de obicei orice inițiative culturale. Lumea înțelegătoare și-a dat seama că acest ministru are toate calitățile pentru a da țării mărite o organizare culturală rodnică.

Iată însă că acum deodată toate speranțele sunt gata să se spulbere. Bugetul de sacrificiul amenință nu nu¬mai să curme orice avânt spre mai bine, dar să dărâme și ceea ce mai este azi. Dl. Madgearu pretinde tocmai ministrului culturii amputări atât de crâncene, încât d. Gusti, în loc să-și poată realiza un program constructiv, ar trebui, dacă s-ar supune injoncțiunilor de la Finanțe sa-și ruineze complet departamentul. E o situație într-adevăr tragică pentru omul cel mai bine intenționat.

Desigur că, mai ales în învățământul secundar și superior, s-a practicat o inflație excesivă în ultimul deceniu. De-aici a rezultat o primejdioasă avalanșă de titrați care bat mereu la porțile bugetului statului, alcătuind un proletariat intelectual muritor de foame. Drama acestui tineret cu diverse diplome în buzunar e îngrozitoare. Pentru cine știe câți ani locurile sunt ocupate de oameni mai vârstnici și fără titluri, iar generația de licențiați și doctori trebuie să-ți tortureze cei mai frumoși ani într-o umilă cerșetorie distrugătoare de caractere. O deflație era necesară pentru a stăvili producția de cerșetori în haine negre. Dar aceasta nu se poate brusca tocmai în epoca de cea mai aspră sărăcie generală. Și în orice caz nu prin aruncarea pe drumuri a unor oa¬meni și muncitori, și cu titluri.

D. Gusti se zbuciumă și rezistă. Izbânda d-sale (i-o dorim cât mai deplină până în cele din urmă) va fi a culturii românești.

Doi eseişti şi Eugen Ionescu

– Traian Herseni –

AZI, anul III, nr. 4, octombrie 1934

Eseiştii: Emil Cioran şi Constantin Noica, iar Eugen Ionescu: autorul cărţii de „scandal" *Nu*. Toţi trei laureaţi ai „Comitetului pentru premierea scriitorilor needitaţi" şi primii doi editaţi, de „Fundaţia pentru literatură şi artă Regele Carol II", ultimul de editura „Vremea" (probabil pentru că a întîmpinat „împotrivirea a doi din cei şapte membri ai comitetului") – leat 1934. Mai departe toţi trei reprezentanţi ai generaţiei tinere (promoţia celor sub 25 de ani), băieţi deştepţi, (poate prea deştepţi), oameni de talent (incontestabil), scriitori cu mari resurse şi de mari speranţe în viitor şi, ca să nu uit, doi dintre ei (ghicitoare) îmi sunt foarte buni prieteni (atît de buni încît e cinstit să se ştie că nu-mi mai pot garanta nici eu însumi obiectivitatea). Dacă băgăm bine de seamă, drumul lor nu merge însă împreună decît pe cîteva linii formale, din clipa aceasta se despart şi va trebui să luăm în considerare pe fiecare în parte. Sunt toţi trei prea personali ca să accepte vreun tratament de turmă. Cioran se caracterizează prin pasiune (mistuitoare şi exasperantă), Noica prin geometrie (linie de gînd, unghiu de simţire), Eugen Ionescu prin luciditate (rece şi ... „a dracului"). Să începem cu cel de pe urmă.

Eugen Ionescu a reuşit să devină un adevărat „caz" – de aceea nu se poate vorbi despre el ca despre un autor şi cartea sa, ci grav ca despre „cazul Eugen Ionescu". Mai întîiu, doi membri ai comisiei de premiere de o autoritate literară şi onestitate intelectuală în afară de orice discuţie, domnii Tudor Vianu şi Şerban Cioculescu au votat împotriva lui Eugen Ionescu. Un al treilea, dintr'o neînţeleasă solidaritate de generaţie, d. Comarnescu, l-a votat fără multă convingere (după cum reese din lămuririle cu totul aproximative din „Vremea": „Cred că şi în critică şi în cultură principiul economic laissez faire, laissez passer, este cel mai cinstit şi mai firesc" – uitînd oarecum faptul că nu e vorba de „critică", ci de un „premiu", potrivnic prin însăşi esenţa lui economiei liberale, apropiindu-se de cea dirijată: premiem ca să *impunem* şi să *încurajăm* pe cei mai buni, după criterii obiective de apreciere). Dar să zicem, de dragul lui Comarnescu, pe care n'am încetat încă să îl apreciem, că toate acestea n'au nici un fel de importanţă. Destul că Eugen Ionescu „le-a dat de furcă" (după expresia lui Comarnescu) celor din comisie şi s'a impus chiar dela început ca un element de discuţie. În ce constă însă „cazul Eugen Ionescu"? Cei cari i-au citit cartea, şi n'ar trebui să mai fie nimeni din cei care se interesează de literatură şi critică să nu fi făcut-o, au înţeles despre ce e vorba fără nici o greutate. Eugen Ionescu apare în cartea sa ca un camarad detestabil: indiscret, intrigant, bîrfitor. Dă în vileag confidenţe încredinţate numai lui, publică păreri şi atitudini pe cari nimeni nu s'a gîndit serios să le publice singur, trage cu urechea pe la colţ de stradă şi prin cafenele, adunînd şi comunicînd publicului tot soiul de bîrfeli de breaslă, menite ca atare să rămînă „esoterice". Aşa dar se pune pe plan literar în categoria trădătorilor, a spionilor, a denunţătorilor.

„În definitiv, d-le dragă, situaţia dumitale printre oameni este cît se poate de tristă", chiar dacă vei răspunde: „tra-la-la". Şi încă, dacă ar fi să ne putem opri aici (o, de ce nu ne putem opri aici?), l-am putea scoate pe Eugen Ionescu basma curată. Cartea sa este însă plină de neajunsuri. Descoperindu-şi o vînă de critic sau mai exact un tăiş ascuţit de critic, şi-l încearcă fără nici o selecţiune pe socoteala tuturor scriitorilo noştri şi, ce e mai grav, chiar şi pe a criticilor, fraţi de tabără şi de meserie. Dragă Doamne, după Eugen Ionescu, Tudor Arghezi are un singur cusur: nu este poet (sau cînd îi face o concesie, îl aşează „pe treapta ierarhică a poeţilor minori" – pag. 38), Ion Barbu idem, minus concesia; Camil Petrescu nu e nici cel puţin un om de litere („o zarvă goală a creat o legendă" – pag. 96), iar Mircea Eliade, cel mai de seamă dintre rîndurile noastre, pur şi simplu nu este nimic („B.P. Haşdeu, Maiorescu, Kogălniceanu şi tot ce mai vreţi al generaţiei noastre, se vădeşte a fi un simplu Cincinat Pavelescu, minus talentul şi epigrama " – pag. 192).

Dacă ar fi să-l credem pe Eugen Ionescu, praful se alege de toată cultura, literele, filosofia şi critica românească. Ar rămîne într'o măsură oarecare el, Eugen Ionescu (despre care scrie: „Atitudinea mea este mai precisă" – „cele cîteva calităţi ale mele, de mişcare, vervă şi talent"

– pag. 72, „am o inteligență limpede" etc. – pag. 124). De altfel recunoaștem că dacă autorul este scandalos de nedrept cu alții, este just și măsurat cu sine însuși. („Doamnelor și Domnilor, să nu vă închipuiți că eu mă cred adevărat. Să nu vă închipuiți nici ca eu m'așî crede neadevărat" – pag. 285). Dar oricît de brutală și distrugătoare ar fi critica lui Eugen Ionescu, important e numai dacă are sau nu dreptate.

Există mai multe metode de verificare a criticei. Eugen Ionescu își aplică una exterioară, dar extrem de eficace. Dacă, după cum dovedesc statisticile, scriitorii dispar treptat, de pildă într'o perioadă de o sută de ani, din conștiința publicului și foarte puțini mai rămîn cari să fie cetiți, negîndu-i pe toți, criticul își asigură dela început dreptatea în majoritatea sdrobitoare a cazurilor. Numai că în procesul acesta de eliminare și uitare criticul de acum o sută de ani nu contribue de regulă cu nimic. El însuși uitat, după aceleași legi implacabile ale istoriei, dreptatea lui deși reală, nu se va însuma pe linia niciunei eficiențe. Cu alte cuvinte, critica devine inutilă în cultură. O altă metodă constă în lectura imediată a celor judecați, după, și călăuziți fiind, de considerațiile critice respective. Urmărim astfel întrucît critica ne-a schimbat felul anterior dea judeca. În cazul nostru, dacă duși de mînă și instruiți de Eugen Ionescu sfîrșim prin a nu ne mai place Tudor Arghezi, Ion Barbu, Camil Petrescu sau Mircea Eliade, se înțelege că are el dreptate („invers proporțional cu sugestibilitatea noastră"). Mărturisesc fără înconjur că aplicînd eu însumi această metodă mai ales la poezie (fiindu-mi mai greu să recitesc romanele), am constatat unele schimbări, din cari deduc că dacă Eugen Ionescu n'are dreptate integral, totuși în parte se verifică și uneori destul de adînc și definitiv. Ar fi folositoare și cu atît mai concludentă o anchetă largă printre cititori. Cazul meu nu are decît o valoare de ipoteză. În sfîrșit, o metodă prin care putem verifica singuri și imediat valoarea criticei, constă în examenul principiilor cari îi stau la bază și a modului cum au fost aplicate la opera de artă. Rezultatele în privința aceasta sunt dezastruoase. Eugen Ionescu declară singur că nu crede și nu se poate crede în valoarea criticei, că nu are nici o scară de apreciere, că despre aceeași operă se poate spune cu egală valabilitate lucruri cu totul contrare. Cartea lui Eugen Ionescu este bîntuită de cea mai anarhică procedură, nu crede în nimeni, nu crede în nimic și nu crede (ceea ce pentru un critic este deosebit de grav) nici în criteriile cari l-ar îndreptăți să refuze tot ce s'a creiat pînă acum în literatura noastră. „Orice atitudine critică este valabilă și nevalabilă (e același lucru) pentrucă pornește de la un punct de vedere fatal injust și incontrolabil și că dealminteri, toate punctele de vedere, dar absolut toate punctele de vedere și toate ipotezele se verifică în mod egal, simultan, succesiv, sau succesiv-simultan " (pag. 176). Și-a atras în chipul acesta ocara de superficial și neserios. Dar lui Eugen Ionescu nu-i pasă de nimic. „Vă jur că nu-mi pasă dacă veți observa contraziceri, pe care nu am făcut nici un efort să le înlătur; nici dacă veți sublinia erori, pentrucă erorile le aveți și dvs. În măsura exactă în care le am eu; nici dacă mă veți acuza de superficialitate, de oarece nu am vrut să mă obosesc aprofundînd prea mult atîtea lucruri cari nu mă interesează. De ce le-am scris? Nu știu de ce." (pag. 285). Eugen Ionescu ne apare brusc ca un biet om ros de îndoială, copleșit de neputință, prăbușit de pe schelele interioare ale construcției și ale negației, un critic înfrînt ca atîția alții. Veți găsi în cartea lui Eugen Ionescu pagini în cari copilul năsdrăvan și teribil care a plecat la vînătoare de lei, cu praștia și cu pușca de soc, rămîne mofluz și dezorientat, gata să-l apuce noaptea și nemai știind pe unde să se întoarcă acasă. „Orice așî face, - pierd; mă trădez. Și scrisul acesta e tot o trădare. Nu mă pot regăsi rămînînd tot aici." (pag. 268). Pe drumul acesta Eugen Ionescu distruge aparent pe alții, dar se roade în realitate pe sine. Iată clipa în care mă interesează grozav soarta acestui comarad de duh și de generație. Pentrucă n'am avut mulți critici înzestrați, dela Dumnezeu pentru această meserie, cum îl avem acum, tînăr și încă neformat, dar nu mai puțin autentic, pe Eugen Ionescu. Cartea însăși este un început promițător. Pentrucă dacă Eugen Ionescu are defectele multiple, incomplet și sumar zugrăvite de noi, are și calități cari ne dau dreptul să credem în el și în evoluția lui spre adevăr. Citățm cîteva gînduri cari merită o atenție deosebită din partea tuturor cari trec de perspectiva zilei spre largul realizării noastree deplin, într'un viitor oricît ar fi el de îndepărtat. „Întreaga literatură romînească (poezie, proză, critică a avut de sigur, pînă la noi, un rol mai de seamă: acela de a aduna material. Și de sigur, încă nu complet. Și să nu se ia drept edificiu ceea ce este un fundament încă parțial. De acest lucru, - criticii foarte tineri de astăzi par a-și da seama. O severă revizuire a valorilor, - cît de

severă! cît de neînduplecată! pare a fi steaua lor călăuzitoare. Să nu acceptăm compromisuri. *Prefer*, - dacă mi-o dictează criteriile mele, - *să refuz întreaga poezie romînească, decît să accept aceste valori debile. Acceptarea unui etalon literar romînesc inferior, înseamnă* – dela început -, *un compromis*; *o acceptare clară a mediocrității culturii noastre și o rușinoasă situare pe un plan de joc*. Dificultatea de a ajunge mai tîrziu, pe un plan onorabil, va fi cu atît mai grea. " (pag. 59). Cine pleacă la drum cu o asemenea lozincă, își răscumpără chiar de la început toate păcatele. Eugen Ionescu a fost condamnat de unii dintre noi ca destructiv pentru faptul simplu că neagă. E distructivă poliția cînd închide pe tîlhari? E destructiv chirurgul cînd taie cangrena? E destructivă școala cînd elimină pe mediocri? De ce e destructiv un critic lucid și prevăzător cînd refuză un „etalon literar inferior"? Eugen Ionescu e sever și neînduplecat pînă la brutalitate, dar face bine. E singura cale, absolut singura, pentru creația unei culturi autentice și construcția spirituală adevărată. Destructivi suntem toți ceilalți cari dintr'o solidaritate greșit înțeleasă de generație, cenaclu, cafenea sau alte asemenea lucruri străine de cultură și adevăr, ne lăudăm cu nerușinare și ne trîmbițăm reciproc succesele și meritele iuluzorii. Ca să-și asigure independența de gîndire, de judecată și atitudine critică, Eugen Ionescu și-a bîrfit toți prietenii, a denunțat toate secretele politicei literare și a divulgat cu o sinceritate unică în literatura noastră toate moravurile mahalalei literare bucureștene. Dacă s'ar mai găsi cîțiva cari să facă la fel, s'ar distruge atîtea năravuri urîte care caută să se construiască în tradiție, - și fără îndoială ar fi cea mai de seamă operă constructivă a vremii: am asigura celor de după noi o temelie reală. Cultura nu se țese, pe prietenii, pe interese de clică sau pe indulgență reciprocă ci pe o neîndurată selecțiune a valorilor pe meritul pur și valoarea neînfricată. Eugen Ionescu e un produs al maidanelor noastre literare, dar un produs care se revoltă, care ne trîntește just și fără teamă, cu o nemai pomenită luciditate, oprobiul și răspunderea în față. Citiți: „Veți spune, poate, că ceea ce numiți impertinențele mele, sunt gratuite. Ei și ce-i dacă sunt gratuite? Că nu am autoritatea morală sau intelectuală să vi le fac? Ba am autoritatea asta, chiar dacă această carte și cuprinsul ei nu v'o evidențiază. De altfel nici dv. Nu aveți autoritatea morală sau intelectuală să-mi reproșați ceva; și de altfel meritați răfuiala asta așa în principiu, și primiți-o dacă sunteți morali de oriunde ar veni. Și încă ceva: vă acuz pe dv. Și circumstanțele d-voastră istorice (nu sunt oamenii sub vremuri, ci bietele vremuri sub om) de toate insuficiențele mele de inteligență, cultură, de trăire intelectuală, de genialitate" (pag. 286). Cred că e destul de răspicat. Cine se crede îndreptățit să opună acestui tînăr scriitor autoritatea sa morală și intelectuală, să o facă. Cine se crede în stare să-l îndrumeze, să o facă. (Dar nu cu vorba, ci cu pilda sa vie). Cine poate să-i asigure un mediu mai bun și mai sănătos, să o facă. Pînă atunci avem dreptul să socotim revolta lui Eugen Ionescu fecundă în cel mai înalt grad, cartea sa, un document de autentică valoare pentru înțelegerae și cunoașterea vremii, iar paginile sale, puține, de critică strictă, numai parțial adevărate, dar cu posibilități incalculabile pentru un viitor care depinde numai de severitatea cu care își va aplica sie însuși tratamentul îndreptat fără măsură spre alții.

Dacă am stăruit cam mult asupra lui Eugen Ionescu e pentru că atît a fost necesar ca să atingem cel puțin în treacăt aspectele mai de seamă ale cazului său. Prin urmare n'am avut nici o considerație de valoare sau ierarhie în prelungirea discuției. Așa cum nu avenm nici cînd, trecînd la Emil Cioran și Constantin Noica, vom purta o discuție mai scurtă. Aceștia doi n'au fost contestați nici de comisie, nici de critici, nici de public. Succesul lor este plin și netăgăduit. Prin această sarcina noastră devine simplă și oarecum plăcută. Mai ales că succesul acestor tineri gînditori filosofici ne interesează de aproape și ne produce o camaraderească bucurie, găsindu-ne pe tărîmul acelorași preocupări.

Cîteva considerații preliminare. Cartea lui Cioran „Pe culmile disperării" și cartea lui Noica „Mathesis sau bucuriile simple" se situează pe linia filosofiei interioare, subiective. Să lămurim mai întîi poziția aceasta de gîndire. Filosofia este socotită de unii ca o îndeletnicire cu totul obiectivă, ea nefiind decît prelungirea și sinteza științelor propriu zise (adică a celor pozitive). Dacă faptul acesta este adevărat, lirismul și subiectivismul n'are ce căuta în filosofie. În schimb filosofia însăși devine discutabilă. Căci dacă filosofia nu este decît enciclopedia științelor pozitive, ea își pierde complet independența ca preocupare. Se înțelege dela sine că opera de sinteză n'o poate face riguros decît cel care deține complet materialul, adică omul de știință însuși. Cum se și întîmplă: pe temeiul științelor pozitive

cele mai trainice sisteme de gîndire nu ni le-au dat filosofii. Totuși filosofia există. Deci, în loc să-i determinăm noi limitele, e mai simplu să vedem ce a fost ea în decursul istoriei. Cercetarea aceasta s'a făcut cu vreo zece ani în urmă într'un seminar de filosofie al Profesorului Nae Ionescu și ar merita să fie reluată într'o lucrare specială. Cei cari au urmat acest seminar își amintesc desigur că s'a înfățișat pe rînd definițiile pe care filosofii înșiși le dau filosofiei. S'a obținut pe această cale un număr mare și felurit de definiții și la sfîrșit, ca un produs al celei mai riguroase metode inductive, s'a ajuns la concluzia că filosofia nu poate fi socotită decît ca o împăcare a omului cu lumea, disciplină de îndrumare și situare a omului în cosmos. Ca atare cu toate că filosofia este transmisibilă și se leagă așa dar cu necesitate de rațiune, își găsește rădăcinile în experiențe strict personale și se ține strîns de creator.

Știința este într'un fel a nimănui, filosofia este întotdeauna a cuiva; coeficientul personal colorează dominant gîndirea filosofică. În concepția aceasta noțiunea de filosofie este mult mai largă: în orice caz ea păstrează un loc în filosofie și unui Platon sau Augustin, unui Pascal sau Kierkegaatd, ceea ce nu se întîmplă în cealaltă concepție. Științifismul devine filosofie alături de celelalte, corespunzătoare fiecare unor structuri sufletești anumite. Așa dar lirismul și subiectivismul își au și ele un joc în filosofie. Numai că spre diferență de poezie, lirismul sau viața interioară, în gîndire, nu pot fi decît un izvor; expresia însăși tinde spre adevăr și universalitate. Cioran și Noica își dau seama perfect de acest lucru. „Devii liric atunci cînd viața din tine palpită într'un ritm esențial și cînd trăirea este atît de puternică încît sintetizează în ea întreg sensul personalității noastre. Ceea ce este unic și specific în noi se realizează într'o formă atît de expresivă, încît individualul se ridică în planul universalului. Experiențele subiective cele mai adînci sunt și cele mai universale, fiindcă în ele se ajunge pînă la fondul originar al vieții. Adevărata interiorizare duce la universalitate, inaccesibilă acelora care rămîn într'o zonă periferică" (Cioran, pag. 7). „Dar nu v'a durut niciodată viața? N'ați simțit cum se încheagă ceva înăuntru, cum se întregește în trup o semnificație și cere să iasă la lumină? Căci, într'o zi, toate lucrurile acestea disparate, trăirile, cărțile cetite, emoțiile regionale sau generale, tristețile sau neînțelegerile, toate se organizează într'o bucată simfonic. Ce a fost mai obscur și mai inexplicabil în noi prinde deodată viață, înțeles și unitate. E adevărul care a stat ascuns în lucruri, care a suferit la spargerea lor, care s'a căutat pe sine și s'a reîntregit. E adevărul din noi care se adună "(Noica, pag. 72). Filosofia nu se poate despărți de adevăr, numai că aici e adevărul omului, nu de adevărul în sine, desprins de noi. Din experiențe diferite și pe poziții contrare cu desăvîrșire, Cioran și Noica aduc fiecare jertfa lor de adevăr. Păstrăm în ordine alfabetică.

Filosofia lui Cioran ne aduce adevărul omului bolnav de nervi, chinuit de prezența imediată și dureroasă a cărnii, exasperat de insomnii și obsedat de masca nebuniei și spectrul morții. De aceea întreaga problematică a lui Cioran își găsește rădăcinile în biologie, din cuprinsul căreia nu poate scăpa, dar în cuprinsul maladiv al căreia nu se poate nici împăca, încît disperarea are aici înțeles de aporie. Toate celelalte: iraționalismul, anarhismul axiologic, nuhilismul, fatalismul, pesimismul, chiar și atacurile împotriva echilibrului și sănătății – purced de aici. Cioran neagă totul nu pentrucă ar fi străin de existență, dar pentrucă știe că în chinurile agoniei (și pentru omul bolnav viața întreagă este o agonie) sau în teama simplă de moarte nu-i poate fi nimic și nimeni de nici un folos. De aici și simțămîntul tragic al singurătății. Omul trăește împreună cu alții, dar se îmbolnăvește, înebunește și moare singur, chiar dacă mii de oameni ar pătimi același lucru deodată cu el. Pe culmile disperării omul se agită, urlă, se revoltă, tăgăduește totu, dat agitația îi biciuește mai aspru durerea, urletul îi umple urechile de spaimă, revolta ineficace îi trîntește în față neputința, iar tăgada îi subliniază și mai nemilos singurătatea și îi mărește pînă la paroxism disperarea. Cercul pare cu desăvîrșire închis, disperarea se alimentează din propria ei ființă, fără nici o îngrădire, fără nici o încetare. Cioran vede totuși cîteva căi de alinare și chiar de mîntuire. Spre pildă: „Femeia poate fi o salvare vremelnică pentru acei care trăesc pe culmi, deoarece fiind extrem de puțin desintegrată din viață, contactul cu ea înseamnă o întoarcere spre voluptăți naive și inconștiente ale vieții, înspre imaterialitatea ușoară a grației, care dacă n'a salvat lumea, le-a salvat pe femei" (pag. 75). Cioran a apucat deocamdată altă cale. Disperarea și toate experiențele mari te duc la neputința de a mai trăi – la sinucidere. „Dacă totuși trăești, aceasta se datorează capacității de obiectivare prin care te eliberezi prin scris

de acea încordare infinită. Creația este o salvare temporală din ghiarele morții" (pag. 10). Iată semnificația profundă a filosofiei lirice a lui Cioran. A scris o carte de filosofia disperării ca să nu fie nevoit să se sinucidă. Cartea lui are înțelesul unei salvări și importanța vieții astfel răscumpărate. O femeie sau o carte nu te pot salva însă decît vremelnic. Cioran crede și într'o cale durabilă de mîntuire. „Singurul lucru care-l poate salva pe om este iubirea. Să-ți vină să plîngi atunci cînd te gîndești la oameni, să iubești totul într'un sentiment de supremă responsabilitate, să te apuce o învăluitoare melancolie cînd te gîndești la lacrimile ce încă nu le-ai vărsat pentru oameni, iată ce înseamnă a te salva prin iubire, singurul izvor al speranțelor" (pag. 162). Ni se pare că Cioran este pe drumul cel adevărat, - dacă va reuși să-și taie prin iubire drum în lume și în viață, disperarea i se va răstălmăci în speranță, întunericul în lumină, iadul în paradis, biologia în spirit. I se cer, e drept, un oarecare curaj și multă, multă bunăvoință, pe cari la urma urmei, un om tînăr trebue să le aibă. Căci Cioran e prea inteligent să nu înțeleagă singur că în filosofia lirică nimeni nu poate sfîrși cu ce a început, chiar dacă a început splendid și sigur ca Cioran. Viața trebue să meargă triumfătoare înainte sau să cedeze ireparabil în fața morții. Sub semnul eternității nici o altă soluție nu e cu putință.

Filosofia lui Noica ne aduce un alt adevăr de pe alte meleaguri, dar nu mai puțin expresie a unor trăiri autentice și îndelungate sub zodia luminoasă a gîndului. Noica e îndrăgostit de forme, de idei, de spirit, de geometrie. În consecință concepția sa e statică și se clădește pe ideia de măsură și ordine. Prin toate acestea e un adversar dîrz și lucid al istoriei, al biologiei și al realității de afară. De aceea e mai apropiat de om, de celălalt din noi, de cel adevărat, pentru ca dacă n'ar fi decît datul și animalitatea omul nu s'ar singulariza în cosmos și nu ar opune lumea sa, ca o altă lume, lumii din afară. Noica surprinde sensul geometric al culturii noastre și deplasarea a tot ce se leagă de om în forme, altele, făcute de om. „Afirmația pe care o înaintăm este: în bună parte totuși *cultura noastă e de tip matematic* și tipul acesta se opune culturii de *tip istoric*" (pag. 9). Și precizează: nu e vorba de conținutul geometriei, ci de spiritul ei pe care cultura noastră îl cuprinde în atîtea din justificările și înțelesurile ei. Căci Noica e destul de convingător. „Ceea ce caracterizează la prima vedere, o cultură de tip geometric este idealul ei: știința universală, *Mathesis universalis*" (pag. 10). Oare nu suntem stăpîniți de logică și matematică, științe create întru toate de oameni și nu tindem ca ideal ultim al cunoașterii la o formulă unică în care să cuprindem întreg universul? Frumusețea matematică, *cealaltă* frumusețe a Venerei din Millo. Frumusețea cealaltă, *matematică* a universului creat astfel din nou de om. Și nu știu de ce îmi amintesc de Rodin, care a scris despre frumusețea perfectă a femeii care nu durează decît puține clipe în viață. Frumusețea desăvîrșită a iubitei transpusă pe vecie în cifre, salvată astfel dela moarte. Cîte posibilități de nebunie luminoasă și mistuire de ghiață nu ne întinde matematica. Ca și geometria, cultura este creația noastră. „Cultura e omenească: e adevărul nostru e ordinea după chipul și asemănarea noastră. Nu înseamnă dea ici că adevărul e relativ la conștiința omenească și constitue, ca atare, o degradeare a vreunui adevăr absolut. Dar adevărul, pur și simplu nu are sens în afară de conștiința noastră. Știința și cultura nu sunt dincolo de noi. Orice s'ar face, un anumit antropologism ne domină toate creațiile. A vorbi deci de o relativizare a culturii, înseamnă a o considera pe aceasta drepta altceva decît este. Cultura nu e decît omul însuși " (pag. 12). Noica știe să tragă din această poziție toate consecințele. Spicuim cîteva din ideile fundamentale: „Cultura noastră introduce un primat al făcutului asupra datului" (pag. 14). „Faptul cultural în genere tinde să rămînă veșnic închis într'un cerc: în conștiință" (pag. 15). „Notele constitutive ale unei culturi de tip geometric: ordine, constructivism, imanență" (pag. 16). Cultura de tip geometric se opune celei de tip istoric pentrucă cea dintîi face parte din ordinea spiritului, a doua din ordinea naturii. Cultura de tip istoric este oarbă pentrucă în ea primează destinul. Cultura geometrică s'a născut din nesocotirea biologiei, dintr'un exces față de ea. A promova formele nu înseamnă a ucide viața, doar că „strigătul devine cîntec și dezechilibrul dans" (pag. 21). În cultura geometrică omul a pus în locul trăirilor creările. Biologia nu deține singură viața, căci „rămîne viața cealaltă, viața *omului*. Și aceasta se petrece dincoace, printre scheme. Cultura noastră, omenia noastră așa ne vrea: schematizați, formalizați, geometrizați" (pag. 23). „Să fii în istorie, sau să fii în adevăr? Este vorba de ceea ce are, mai ales, adevărul și nu are, mai ales, istoria: de ideia de ordine" (pag. 26). Ca să putem face „ceva cu viața, și să n'o lăsăm

pe ea să se facă singură".

„Cînd vine viața peste tine, fii gata pregătit cu schemele. N'o lăsa nici odată să te acopere. Ai întotdeauna cu ce să ieși în față la suprafață: ideile" (pag. 28).

Iată-ne ajunși la bucuriile simple: „Viața care de atîtea ori a întrecut știința, își poate găsi o Mathesis a ei, să renunțe doar, la formele ei joase, și să înceapă exercițiul actelor pure. Să încorporeze ideile. Să facă din ele limbajul universal, posibilitatea oamenilor de a se înțelege unii cu alții, dea coincide unii cu alții, între ei, și toți împreună cu eternitatea. În locul bucuriilor regionale să instaurăm bucuriile generale, mai simple și mai vaste. În locul spiritului istoric, în care primează destinul, durata specifică și moartea, să aducem spiritul matematic, în care primează creația liberă, generalitatea și veșnicia. În locul născutului să punem *făcutul*" (pag. 30).

Aceasta este în esență concepția lui Noica pentru înfățișarea căreia a scris eseul acesta îngrijit, interesant, limpede, inteligent și nu o singură dată adevărat.

În general filosofia lui Noica se opune filosofiei lui Cioran. „E cea mai inexplicabilă nebunie a oamenilor aceasta de a se refugia în biologie și deci de a căuta cu voință singura durere care *nu* le este dată: aceea de a fi muritori. Căci nu suntem muritori, e clar. Dar suntem niște zei proști, niște nemuritori care ne-am uitat destinul. Cît de inutil încercăm să ne sinucidem" (pag. 66). Cine va voi să combată pe Cioran să citească pe Noica, cine va voi să combată pe Noica, să citească pe Cioran; cine nu va înțelege pe niciunul, să-i refuze pe amîndoi (soarta sistemelor de gîndire cere de regulă să fie respinse de unii ca să poată fii primite cu fanatism de alții) ; în sfîrșit, cei care vor înțelege că filosofia nu este decît o năzuință în care efortul e întotdeauna mai mare decît rezultatele, să-i citească și să-i primească pe amîndoi. Sunt printre cei mai buni din generația noastră. Și cel puțin deocamdată, atît e de ajuns.

Ce face țăranul?

– Constantin Noica –

Credința, 10.02.1934

Ni se pare un fapt deosebit de grav acesta că, preocupați de măruntele noastre incidente orășenești, de bârfelile și penibilele noastre răfuieli politice, nu ne gândim destul de des la ceea ce se întâmplă şi nu se întâmplă în adevărata România, cea dela sate.

N-am înțeles astfel niciodată – și o spun cu riscul de a supăra anumite cercuri socialiste sau socializante, comuniste sau comunizante, cum se poate da atâta importanță, la noi, unei probleme ca cea a șomerilor, sau cea a proletariatului românesc, când există o problemă grandioasă. Şi impresionant de gravă, a vieții și a productivității țăranului român.

Gândiți-vă în această ordine de idei că, timp de aproape cinci luni, în unii ani chiar șase luni, cât ține iarna, țăranul român nu face efectiv nimic. Aşadar, aproape o jumătate de an imensa majoritate a țării românești este improductivă. Că e un rău? Nu e un rău, pentru că niciodata n-a fost altfel. E cel mult un rău structural în organizata economică a statului nostru. Dar e o incalculabilă pierdere de bine. E o incalificabilă renunțare la un capital de energii, cărora nimeni nu se gândește în mod serios să le dea o utilizare efectivă.

Faptul acesta este cunoscut de toată lumea. S-au încercat și un fel de statistici, s-au impus și un fel de vagi reforme, (mai mult de natură culturală decât economică); în sfârşit, cercetările monografice ale şcoalei d-lui prof. Gusti au adus o serie întreagă de preciziuni în această privință.

Dar, pe de o parte, tocmai pentru că este atât de bine cunoscut, pe de altă parte pentru că, după cum spuneam, faptul acesta intră în structura noastră economică, el a putut fi cu foarte mare uşurinţă trecut cu vederea. E înspăimântător, dar aşa este: un fapt local, de pildă numărul mare de incendii din oraşul Bacău, este luat cu mai multă atenţie în consideraţie de către guvernele româneşti, care sunt guvernele momentului, decât un fapt covârşitor de mare ca acesta, raportat chiar la o scară istorică încă mare.

De aceea atragem atenţia asupra lui, conştienţi fiind că nu spunem nimic nou, dar perfect siguri că amintim despre ceva covârşitor de important.

Toate celelalte probleme care stau de obiceiu în centrul discuţiunilor noastre ni se par, raportate la această gravă problemă românească, un fel de tragedii ridicole ale zilei de azi. Am voi să sugerăm aşa ceva, şi cetitorului, dacă nu l-am şti grozav de ameţit şi de prins în cinematograful vertiginos al clipei.

O carte de H. H. Stahl

Petru Manoliu

Credinţa,18.04.1934

H. H. Stahl este unul din puţinii oameni despre care, dacă vrei să vorbeşti, trebuie să nu faci profeţii. Căci el este un om care inutilizează previziunea. Nu se lasă bănuit, prevăzut. De aceea, singura metodă potrivită lui H. H. Stahl este prudenţa. H. H. Stahl e un om de ştiinţă care, deşi dublat de un tainic poet, ştie să delimiteze cu o preciziune matematică – deci, până la un punct, inumană, - ce aparţine ştiinţei de ceea ce se cuvine numai afectului. Stahl nu poate fi prins în flagrant delict cu retorica atunci când face ştiinţă. Adulterul nu e domeniul lui Stahl. De aceea, stilul său este de o simplitate clasică, pură, de început, încât în prezenţa unei cărţe de Stahl simţi că expresia, cuvântul este însuşi datul imediat al gândului. Datorită acestei rare calităţi, cartea lui Stahl apărută de curând este o pildă aleasă de conduită a unui om de ştiinţă. Şi simţim o deosebită bucurie în prezenţa lucrării lui Stahl deoarece ea poate fi dată ca exemplu tuturor acelor sociologi români cari, ignorând faptul social viu, cred că e suficient un doctorat de la Paris, pentru a scrie un tratat de sociologie.

Tehnica monografiei sociologice – cartea lui Stahl, despre care vorbim – se plasează mai întâi sub unghiul acesta: „ştiinţa este o faptă socială în care fiecare individualitate, păstrându-se totuşi ca atare, nu e rodnică decât în măsura în care se integrează unui întreg lanţ de tovarăşi de muncă şi se supune unei disciplini colective". Iar mai departe, Stahl spune: „Sociologul va face deci monografii. Va părăsi biroul său de lucru şi, având în faţă obiectul ştiinţei sale, societatea ca întreg, va căuta să o studieze direct. Faţă în faţă, îşi vor sta! sociologul şi societatea". Deci, înlăturarea scolasticului care falsifică obiectul de studiat. Şi toate acestea de ce? Pentru că sociologul trebuie să descopere „mecanismul prin care toate faptele sociale ajung să formeze un total unitar" precum şi „cunoaşterea seriei de condiţii cari determină felul de a fi al unei societăţi". Iar toate acestea aplicate asupra cărei realităţi sociale. Asupra celei româneşti – iată în scurt schema de lucru de care se foloseşte Stahl. Cât priveşte concluziile acestei cărţi ele nu pot fi spuse pe scurt. Lectorul nostru să citească această carte în care fenomenul social român este studiat cu ajutorul unei metode ştiinţifice utilizată de unul dintre cei mai mari sociologi ai noştri care este H. H. Stahl.

Echipe de vacanță

– Dragoș Vrânceanu –

Curentul, Anul VII, No. 2323, luni 23 iulie 1934, p. 1

După pilda echipelor de studenți care au fost trimise de către Fundația Principele Carol în câteva sate, secția din Arad a Institutului social român Banat–Crișana, filială harnică a Institutului social român, a ales o echipă de absolvenți de liceu din Arad, fără îndoială compusă numai din băieți buni, care să încerce, și ei, să cerceteze și să studieze un sat la fața locului, în spiritul în care o fac monografiștii **d-lui Gusti** și aceste echipe risipite prin țară.

Inițiativa aceasta a Institutului social român Banat–Crișana trebue apreciată pe o scară mai largă de către școlile cu dare de mână.

Nu în vederea progresului științei monografice, deși aceste grupuri de adolescenți, potrivit duhului cercetător și radical, deși neorganizat, al vârstei, pot face observații bune în legătură cu campania lor, ci în legătură cu educația lor de adolescenți. Satul este o perspectivă de cercetare în direcția căreia nici o inițiativă nu este de prisos și nici o oboseală nu poate fi inutilă. A orienta chiar în preajma terminării studiilor secundare, când inteligența e tentată de orizontul iluzoriu al cosmopolitismului, pe acești băieți înspre un obiect de studiu mai apropiat și mai necesar vieții noastre culturale, cum este satul, acest lucru, fără îndoială, contribue la educația lor. Campaniile acestea, chiar lipsite de spiritul grav al metodei și obiectivele științifice, pot fi pline de pitoresc.

Ca să existe însă un efect de educație e nevoie ca inițiativa Institutului social din Arad să fie generalizată. Generalizată cu grijă, spre a nu compromite de altă parte un fel de a lucra.

După câte știm, campaniile echipelor d-lui profesor **Gusti** de acum câțiva ani reușeau să se facă plăcute țăranilor, știau să nu impieteze asupra vieții lor de dragul obținerii unor rezultate oarecari, mai mult sau mai puțin cu putință de a fi încadrate într-o ordine de cunoștințe.

Echipele de absolvenți trebue alese și date în seama cuiva să nu facă de râs pe cei ce le trimet. Scopul lor să fie o documentare personală a participanților, un prilej intim de cunoștințe, ca o excursie, și numai accidental atingerea unui țel obiectiv de cercetare. În acest chip, în adevăr, școala se prelungește în vară, și vacanța continuă instruirea și elanul dorinței de a cunoaște.

Ședințele acestea rustice ale cât mai multor grupuri de elevi sau absolvenți se pot consemna și întâmplarea poate pune la îndemâna cercetătorilor de strictețe științifică lucruri originale.

Echipele Regale Studențești la lucru

– Mircea Eliade –

Revista Fundațiilor Regale, Anul III, No. 2, 1 februarie 1936, p. 447

În Parcul Carol a fost inaugurată, în ziua de 9 Decemvrie 1935, în prezența M. S. Regelui Carol II, a doua expoziție a Echipelor Regale Studențești. Importanța cu adevărat revoluționară a activității echipelor studențești la sate, activitate dorită și pornită din chiar inițiativa M. S. Regelui Carol II și organizată sub auspiciile Fundației Principele Carol de d. profesor Dimitrie Gusti – este evidentă pentru oricine a vizitat Expoziția. Lectura mai atentă a „Catalogului" prezintă însă surprize chiar și celor mai optimiști aderenți ai acestei revoluționare porniri a studenților la sate.

Căci este uluitoare descoperirea realităților românești rurale este cu adevărat dramatică întoarcerea studenților la sate, efortul tinerilor intelectuali români de a înțelege stilul de viață al adevăratelor așezări românești, - de a-l înțelege și de a-l ajuta să nu piară. Tendința tinerei generații de a lucra laolaltă, de a cunoaște și a activa în comun – s-a manifestat de mai mulți ani, în felurite câmpuri de muncă. Dacă n-ar fi să amintim decât "monografiile" sociologice organizate de d. profesor d. Gusti, numeroasele asociații culturale având ca scop principal discuțiile publice, colaborarea pe toate planurile cunoașterii - și încă s-ar putea distinge orientarea tineretului intelectual către munca laolaltă. Era o vagă, dar puternică, mișcare către efortul colectiv, către un nou stil de viață asociată - și această mișcare, caracteristică întregii generații tinere, și-a găsit o excepțională canalizare în Echipele Regale, create din inițiativa și voința M. S. Regelui Carol II.

Cât de uluitoare sunt realitățile românești, adică satul și viața satului – se poate întrevedea chiar din cetirea „Catalogului" expoziției. Deși în 1934 s-au trimis echipe numai în 9 sate, iar în 1935 în 28 de sate – geografia reală și vie a României începe să se lumineze. Pentru orășeni, cunoscători în cel mai bun caz ai „artei populare", așa cum a ajuns ea prin Brumărescu sau prin costumul țărănesc de bal-mascat – geografia scoasă la lumină prin activitatea Echipelor va însemna, fără îndoială, cea mai neașteptată revelație. Să ne oprim, bunăoară, la satul Moișeni, din Țara Oașului. „Unitatea geografică, etnică și spirituală face din această regiune pitorească una dintre cele mai caracteristice ‚țări' răspândite pe teritoriul românesc. Conturările precise de viață regională distinctă, elemente identice de viață economică, portul și obiceiurile asemănătoare fac ca după satul și neamul propriu, fiecare ‚oașan' să simtă și să prețuiasc ă cu tot sufletul său această a doua realitate socială regională, care este ‚țara' lui... Oașănia este un stil de viață cu aspecte caracteristice și precise prețuite ca atare... Ea s-a păstrat înlăturând toate influențele exterioare care n-au putut altera formele de viață tradițională" (Catalog, p. 26 – 27).

Întâlnim aici una din cele mai frumoase forme de viață regională românească, păstrate încă vii. Bogățiile folklorice ale Țării Oașului au atras, recent, atenția și a altor cercetări (de ex. d. Ion Mușlea, de la "Arhiva de Folklor" din Cluj). Aflăm, de asemenea, din rezultatele Echipei, că în viața de familie se regăsesc urmele matriarhatului. Dar aflăm, în același timp, și amănunte cumplite. Analfabeți 73,22 %; lectura redusă la Biblie și câteva cărți de rugăciune. "Cercetările medicale indică un mare procent de afecțiuni pulmonare și sifilis, gastrite alcoolice. Alimentația insuficientă, igiena primitivă, alcoolismul accentuat înlesnesc întinderea tuberculozei și explică trecerea de la chipul senin, vioi și frumos al copiilor, la cel aspru și adânc brăzdat de necazuri la bătrâni" (Catalog, p. 27).

Este concentrată aici, în câteva rânduri din Catalog, întreaga tragedie a satului românesc. Stil de viață propriu, nesecată forță creatoare spirituală – față în față cu realitățile ultime, cu mizeria, boala și destrămarea. Moișenii nu sunt de loc o excepție – căci echipele au ales pentru activitatea lor atât sate bogate, cât și sate sărace. La Șanț, sat așezat în ținutul de graniță al Năsăudului, analizele Wasserman au dat 25 % pozitive (Catalog, p. 37). La Sâmbăteni, din câmpia Mureșului, "toată agoniseala de un an este aruncată de femeia română pe câțiva metri de mătase proastă, care-i nimicește frumusețea ei sănătoasă" (p. 57). În acest sat, echipa a trebuit să depună multe eforturi ca să dovedească femeilor că "inul și cânepa sunt mai frumoase, mai durabile și că lucrul

de la firul de verdeață până la pânză poate constitui pentru femeie cea mai mare mândrie (ibid.). La Pecineaga, lângă Dunăre, "mor vite de aproximativ un milion de lei pe an" (p. 93). Igiena este înspăimântătoare. "Țărancele n-au putut fi hotărâte măcar la un scăldat mai higienic" (p. 94), deși satul e așezat lângă apă. Arhaismul agricol al acestui sat dunărean – dispărut din satele brăilene de peste Dunăre încă de acum 30 – 40 de ani – este pur și simplu uluitor. "Plugăria n-a ieșit din faza etnografică. În afară de plugul de fier, nici o altă mașină modernă nu se află aici. Se seamănă cu mâna, se seceră cu secera și coasa, se treeră cu tăvălugul de piatră, cu căruța și cu peruca de cai ca acum 100 de ani; se vântură cu lopata și cu plasa (primeteaua), se bate porumbul cu bețele în leasă și unii țin încă grăunțele în gropi ca pe vremea Turcilor" (p. 91).

La Nerej, în județul Putna, se cumpără porumbul iarna, pe un preț de speculă, un porumb stricat aducător de pelagră și oftică (p. 104). În satul Dodești, sat de răzeși fălcieni, sărăcia e atât de cumplită, încât sătenii se trudesc din răsputeri să-și trimită în lume copiii cei mari. "Casele foarte sărace și foarte curate, ca și oamenii. Femeile de o hărnicie neobișnuită, bune țesătoare, și încă mai bune mame, își părăginesc uimitor de repede tinerețea și frumusețea, istovindu-se cot la cot cu bărbații în munca acestora, după și înainte de îndeletnicirile femeiești" (p. 111).

Fărâmițarea loturilor de proprietate țărănească e o pacoste în foarte multe sate. La Ghimpați un număr de 600 proprietari posedă la un loc 1054 ha, fărămițate în aproape 3.000 parcele, ceea ce ne dă o medie de 5 parcele pentru fiecare proprietar și de 35 arii pentru fiecare parcelă" (p. 23; p. 97). Locuitorii din Ghimpați sunt plugari împroprietăriți la 1895, 1906 și 1921, și îmbucătățirea terenului arabil se datorește atât creșterii vertiginoase a populației satului, cât și din pricina sistemului de împroprietărire de după războiu. În unele sate, nefiind moșii boierești în vecinătate, țăranii au fost împroprietăriți la 17 – 18 km depărtare de sat...

O bună parte din lucrurile acestea se cunoșteau, dar se cunoșteau insuficient, fragmentar, anarhic. Rezultatele echipelor ne înfățișează cadrul viu, organic, al satului românesc de astăzi - și ne dovedesc mai ales ceea ce se poate face, cu puțină bunăvoință, cu multă muncă și cu foarte puțini bani. Vizitarea expoziției sau citirea atentă a catalogului este foarte stenică. Experiența echipelor ne arată cât de voioși sunt țăranii la faptă, cu câtă tragere de inimă lucrează când sunt îndrumați. La Șanț, echipa a fost chemată insistent chiar de săteni. La Regina-Maria, în Cadrilater, tinerii săteni neștiutori de carte au cerut echipei să înființeze un curs. Firește, singurul mijloc de a îndruma pe țărani, de a-i sili să asculte și să învețe – este fapta. „Asociațiile culturale și instituțiile cu rost cultural de până acum își îndreptau atenția cu precădere, dacă nu exclusiv, numai spre ceea ce noi numim astăzi cultura minții, adică organizau biblioteci și țineau șezători în care, prin conferințe, se dădeau sfaturi sătenilor și li se arăta necesitatea unei acțiuni culturale. De aceea și localul în care se adăposteau societățile culturale sătești nu cuprindea altceva decât o încăpere oarecare pentru birou și o sală cu dulapul de cărți, adică biblioteca. Căminele noastre culturale sunt menite să lucreze nu numai în domeniul culturii minții și sufletului, ci și în acela al culturii muncii și culturii sănătății, adică pe tărâmul muncii agricole, zotehniei, gospodăriei, al muncii de înfrumusețare a satului și mai departe al îngrijirii sănătății cu ajutorul farmaciei, medicului și educației fiizice" (p. 101 – 102).

Elementul revoluționar al echipelor constă tocmai în activitatea lor perfect coordonată. În fiecare echipă se găsesc medici umani și veterinari, instructori în educație fizică, maestre de gospodărie, agronomi, teologi – în afară de studenții care alcătuesc propriu zis echipele de muncă, și în afară de mici dar destoinice grupuri cercetășești. Scopul echipelor nu putea fi pur cultural, nu se putea reduce la cultura minții și a sufletului.

Acțiunea de stimulare a energiilor latente și de organizare a forțelor creatoare ale satului trebuia să înceapă mai din adânc. Și a început cu sănătatea săteanului, cu corectarea muncii lui agricole, cu igiena lui. Activitatea aceasta revoluționară a fost pe alocuri excepțional de grea. Bunăoară, în satul basarabean Năpădeni, „scopul principal asupra căruia s-au îndreptat toate eforturile a fost: înlăturarea pasivității tradiționale, a practicilor empirice, a orientalității pline de superstiții și prejudecăți" (p. 116). În alte locuri, studenții observă că săteanul nu fuge de „doctorul cu suflet bun" (Bodușani, jud. Ialomița, p. 83) și vine de bună voie la consultații (Nerej, p. 104).

Cât de mare e virtutea faptei și cât de mult se poate clădi prin această tehnică a pildei realizate, ne-o dovedesc rezultatele obținute în satul răzășesc Dodești, sat făcut înainte de 1400. Oamenii nu mai fuseseră învățați pe aici cu asemenea inițiative de ridicare economică, sanitară și culturală a satelor.

„Venirea echipei studențești le-a fost de grozavă mirare. Nu-i înțelegeau rostul, pentru că ei nu puteau crede în alt rost decât acela al tuturor acelora care veneau prin cotlonul lor făgăduindu-le când și când lucruri mari cu vorbe darnice. De aceea, în clipa când teologul și-a isprăvit întâia predică la biserică, spunând:

„N-am venit să cerem! Am venit să vă dăm...", o babă din fund a fost îndreptățită să răspundă, cu oftat greu:

„Om vedea noi la urmă".

Așadar, echipa a intrat în Dodești, primită cu cea mai desăvârșită neîncredere pe care putea să i-o arate, politicos dar hotărât, un țăran cuviincios și bănuitor.

„'Nici nu i-am chemat... nici nu-i gonim...', așa a sintetizat gândul satului întreg un om liniștit și cumsecade" (p. 111 – 112).

Studenții au găsit satul abătut de cumplite suferințe: seceta, pelagra, enterita care secera copiii, bolesnițele intrate în vitele albe și în porci... Podurile erau stricate, drumurile dărăpănate, „fântânile cu apă puțină, turbure și sălcie, cimitirul potopit de buruieni, gardul bisericii dărâmat, clopotnița gata să cadă, primăria aciuată într-o căsuță cu chirie, școala fără fântână pentru copii, cu una din săli având intrare drept de afară, și în schimb fără curte, islazul uscat ca o prispă pe care nu și-au îngăduit să rămâe decât spini și holeră..." (p. 112).

În fața acestor rele, studenții s-au așezat harnici la muncă și, cu ajutoarele primite din afară, au realizat atâtea lucruri, încât răzeșii nu numai că n-au mai putut rămâne „în ferecarea tristă de la început", dar și-au pus atâtea nădejdi în fapta și sporul echipei studențești, încât au trebuit să fie potoliți. După trei luni de muncă organizată și entuziastă, rănile satului s-au închis sau sunt pe cale să se închidă. Ce nu s-a făcut în atâția ani de administrație lâncedă, s-a făcut într-o vară. Semnificația echipelor studențești se vădește întreagă în această experiență de la Dodești.

Dar nu numai satul românesc își găsește un izvor de înnoire și ridicare obștească în această activitate a echipelor – ci însăși cultura românească poate afla aici un alt început, mai real, mai autentic și mai bogat.

Studenții sunt puși în fața unor realități românești nebănuite; așezările grănicerești, sate de mazili (această boerie rurală, creată din privilegiile acordate de voevozii moldoveni), proprietățile colective, legăturile de rudenie, viața rituală a unui sat, folklorul obscur, itinerariile post-mortem, comunitatea viilor și comunitatea morților, etc. Sunt realități care anevoie se pot înțelege din inima orașului, din bibliotecă și muzeu.

Lucrarea laolaltă a studenților cu purtătorii acestui stil de viață românească poate avea nebănuite consecințe pentru cultura noastră. "Inspirația populară" și "motivele folklorice" din arta și literatura românească modernă au eșuat de cele mai multe ori, pentru că era o inspirație exterioară, formală, decorativă. Geniul popular românesc nu va putea fertiliza inspirația și inteligența elitelor decât când se va înlocui tehnica motivelor exterioare (ritmul poeziei populare, decorul țărănesc, genul "Brumărescu", genul "Rodica", etc.) printr-o tehnică nouă, care s-ar putea numi actualizarea prezenței fantastice. Or, tocmai această "prezență fantastică" – semnificativă și caracteristică oricărei colectivități creatoare – este ceea ce descoperă experimental studenții din Echipele Regale. Descoperirea aceasta, pe care nici o învățătură nu o poate înlocui, poate avea influențe adânci în destinele culturii românești moderne.

Încă o dată, gândul și voința regală intervin creatoare în spiritualitatea românească.

Foto 1: Monografiști așteptându-l pe sociologul francez R. Maunier (1938). Se disting D. Gusti, M. Vulcănescu și alții.
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 2: D. Gusti în fața sediului Albina (1934).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 3: D. Gusti pe teren, într-unul din satele în care se aflau echipele studențești (1934).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 4: D. Gusti în fața sediului Albina (probabil în 1938). Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 5: D. Gusti la un eveniment legat, probabil, de Serviciul Social (1939?).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 6: D. Gusti în fața sediului Albina (1937).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 7: D. Gusti, H.H. Stahl, D. Dogaru și alți "echipieri" (1938).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 8: D. Gusti, H.H. Stahl, D. Dogaru și alții la Fundațiile Regale (1937).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 10: Monografiști și echipieri la serbarea Căminelor Culturale, București (1938).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 11: D. Gusti în rolul de ”naș” la o nuntă organizată la Muzeul Satului (1937).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 12. D. Gusti în rolul de ”naș” la o nuntă organizată la Muzeul Satului (1937).
Foto credit: *Arhiva Dogaru*

Foto 13. Congresul Căminelor Culturale, București (1938). Foto credit: *Arhiva Dogaru*